

1937/38

ROZKAZ / ORDER nr 00485 / No. 00485

**Antypolska / The NKVD
operacja NKWD / Anti-Polish
na sowieckiej / Operation
Ukrainie / in Soviet Ukraine
1937–1938 / in 1937–1938**

1918 · 2018

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Patronat Narodowy
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Andrzeja Dudy
w Stulecie Odzyskania Niepodległości

The Centenary of the Restoration
of Polish Independence Under
the National Patronage
of Andrzej Duda,
President of the
Republic of Poland

Wystawa przygotowana przez / Exhibition prepared by: **Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu / The Archive of the Institute of the National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation** we współpracy z: / in cooperation with: **Państwowym Archiwum Obwodowym w Chmielnickim, Państwowym Archiwum Obwodowym w Odessie, Państwowym Archiwum Obwodowym w Winnicy / the State Archive of Khmelnytsky Oblast, the State Archive of Odessa Oblast, the State Archive of Vinnytsia Oblast**

Wykorzystano także materiały ze zbiorów: / Materials also used from the following collections: **Stowarzyszenia „Memorial”, Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, Wydzielonego Archiwum Państwowego Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Centralnego Państwowego Kino-fono-foto-archiwum Ukrainy im. H. S. Pshenychno, Instytutu Języka Polskiego PAN, Stefana Kuriaty, prof. Jurija Szapowała / ‘Memorial’ Society, Centre for Polish-Russian Dialogue and Understanding, Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine, the H. S. Pshenychny Central State CinemaPhotoPhono Archive in Ukraine, Institute of the Polish Language (IJP PAN), Stefan Kuriata, Prof. Yuri Shapoval**

Koordinacja projektu / Project coordinator: **Paweł Zielony**

Autorzy wystawy / Exhibition production: **Sergiusz Kazimierczuk, Mariusz Kwaśniak, Paweł Zielony, dr Mariusz Żuławnik**

Autorzy zdjęć / Photography: **Sergiusz Kazimierczuk, Cezary Pomykało, Mariusz Żuławnik, Piotr Życieński**

Tłumaczenie na język angielski / Polish-English translation: **Sheri Torgrimson Pawlikowska**

Tłumaczenie na język ukraiński / Polish-Ukrainian translation: **dr Iwan Kozłowski**

Tłumaczenie z języka rosyjskiego / Russian-Polish translation: **Izabela Rudaś, dr Bożena Witowicz**

Konsultacja naukowa / Research consultation: **prof. Jurij Szapowała, Anna Zechenter / Prof. Yuri Shapoval, Anna Zechenter**

Korekta / Proofreading: **Irena Siwińska**

Projekt graficzny, skład, przygotowanie zdjęć / Graphic design, typesetting and photo preparation: **Tandem Studio**

Element kartograficzny / Cartographic component: **Mariusz Olczyk**

System wystawienniczy / Exhibition display system: **Drukarnia Andrus, Warszawa / Andrus Publishing, Warsaw**

Realizacja zdjęć inscenizacyjnych / Reenactment photos: **Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa GRF Bemowo, Stowarzyszenie Towarzystwo Kampinoskie w Granicy, Skansen Budownictwa Puszczańskiego w Granicy – Kampinoski Park Narodowy, Fundacja Willa Jasny Dom w Warszawie / Bemowo Film Reconstruction Group (GRF), ‘Kampinos Society’ Association in Granica, Open-air Museum ‘Skansen Budownictwa Puszczańskiego’ in Granica – Kampinoski National Park, Villa ‘Jasny Dom’ Foundation in Warsaw**

Autorzy składają serdeczne podziękowania dr. Wołodymyrowi Bajdyczowi, dr. Lili Biłousowej, dr. Pawłowi Krawczenko, prof. Jurijowi Łehunowi, Katerynie Bourdouvalis, Ołeksandrowi Wojtowyczowi, dr. Olenie Sztepkow, Ołeksandrowi Borowskiemu, dr. Maciejowi Wyrwie oraz wszystkim osobom, których pomoc umożliwiła zorganizowanie wystawy.
The authors extend heartfelt thanks to: **Dr. Volodymyr Baydych, Dr. Liliya Bilousova, Dr. Pavlo Kravchenko, Prof. Yuri Legun, Kateryna Bourdouvalis, Oleksandr Voitovych, Dr. Olena Shtepko, Oleksandr Borovskyy, Dr. Maciej Wyrwa and all the others whose assistance made it possible to organize this exhibit.**

Polacy w Związku Sowieckim Poles in the Soviet Union

W wyniku podpisania traktatu ryskiego 18 marca 1921 r., kończącego wojnę polsko-bolszewicką, w granicach kształtującego się ZSRS pozostało ponad 1,2 mln Polaków. Mieszkali oni głównie w sowieckich republikach: ukraińskiej i białoruskiej. Największe miejskie skupiska diaspory polskiej znajdowały się w Leningradzie (dziś: Petersburg), Moskwie, Kijowie i Odessie. Władze na Kremlu prześladowały Polaków m.in. z powodu ich silnego poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do własnej kultury oraz religii rzymskokatolickiej, a także za opór przeciw ateizacji i sowietyzacji życia publicznego czy kolektywizacji wsi. Pewną odwilż w polityce Józefa Stalina wobec Polaków przyniosło utworzenie dwóch polskich rejonów narodowych, cieszących się względną autonomią kulturalno-językową. W 1925 r. utworzono tzw. Marchlewszczyznę w obwodzie wołyńskim Ukraińskiej SRS, a w 1932 r. tzw. Dzierżyńszczyznę w obwodzie mińskim Białoruskiej SRS. W zamierzeniach władz miały one stanowić załączek nowej republiki sowieckiej, skąd do Polski miał trafić ogień rewolucji. W obu rejonach tworzono w duchu komunistycznym polskie szkoły i teatry. Wydawano polskojęzyczne gazety oraz książki. Mimo to Polaków w dalszym ciągu traktowano jako „element niepewny”, swoistą V kolumnę przed przewidywaną wojną z II Rzeczpospolitą i państwami zachodniej Europy. Z tego też powodu w latach 30. z pasa nadgranicznego USRS i BSRS deportowano ich do Kazachstanu i na Syberię. Do 1937 r. zlikwidowano oba rejony narodowe.

At the end of the Polish-Bolshevik war, over 1.2 million Poles were left within the borders making up the USSR as a result of the signing of the Riga Treaty on 18 March 1921. They lived mainly in the Soviet republics of Ukraine and Belarus. The largest urban clusters of the Polish diaspora were in Leningrad (St. Petersburg today), Moscow, Kiev and Odessa. The authorities in the Kremlin persecuted Poles, among other things, for their strong feeling of national identity, for ties to their own culture and to the Roman Catholic religion, and also for their resistance to the atheisation and sovietisation of public life and collectivisation of agricultural sector. A certain relief in Joseph Stalin's policy towards the Poles brought about the creation of two Polish autonomous districts, which enjoyed relative cultural-linguistic autonomy. In 1925 'Marchlewszczyzna' was established in the Volhynia district of the Ukrainian Soviet Republic and in 1932 'Dzierżyńszczyzna' was set up in the Minsk district of the Belarusian Soviet Republic. The authorities intended for them to constitute the nucleus of a new Soviet republic, from which the revolutionary fire would spread to Poland. In both districts, Polish schools and theatres were established in the communist spirit. Polish-language newspapers and books were published. Nevertheless, ahead of the anticipated war with the Second Polish Republic and the countries of Western Europe, Poles were still treated as a 'questionable element', a specific fifth column. For this reason as well, Poles were deported to Kazakhstan and Siberia from the border regions of the Ukrainian and Belarusian SSR's in the 1930s. By 1937, both autonomous districts were liquidated.

Informacja o pierwszym Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych i Włościańskich Rejonu Polskiego im. Juliana Marchlewskiego na Wołyniu. 30 marca 1926 r. Dodatek informacyjny do czasopisma „Sierp”, nr 16 z 1926 r. Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN, <https://prasapolukrjip.pan.pl> / Information regarding the first Congress of Worker and Peasant Council Delegates from the Polish District in Volhynia named after Julian Marchlewski, 30 March 1926. Information supplement to the journal *Sierp* [The Sickle], no. 16, 1926. Source: Polish Language Institute PAN <https://prasapolukrjip.pan.pl>

Organ prasowy „Marchlewszczyzna Radziecka”, nr 136 z 8 grudnia 1933 r. Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN, <https://prasapolukrjip.pan.pl> / Information bulletin 'Marchlewszczyzna Radziecka' [Soviet Marchlewszczyzna], no. 136, 8 December 1933. Source: Polish Language Institute PAN <https://prasapolukrjip.pan.pl>

Rzeczpospolita Polska
Second Polish Republic

Białoruska SRS
Belarusian SSR

Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
Union of Soviet Socialist Republics

Ukraińska SRS
Ukrainian SSR

Marchlewsk (d. Dołbysz)
Marchlewsk (also known as Dovbysh)

Kijów
Kiev

Marchlewszczyzna

Mapa Polskiego Rejonu Narodowego im. Juliana Marchlewskiego z lat 1925–1935 / Map of the Julian Marchlewski Polish Autonomous District [Marchlewszczyzna] from 1925–1935.

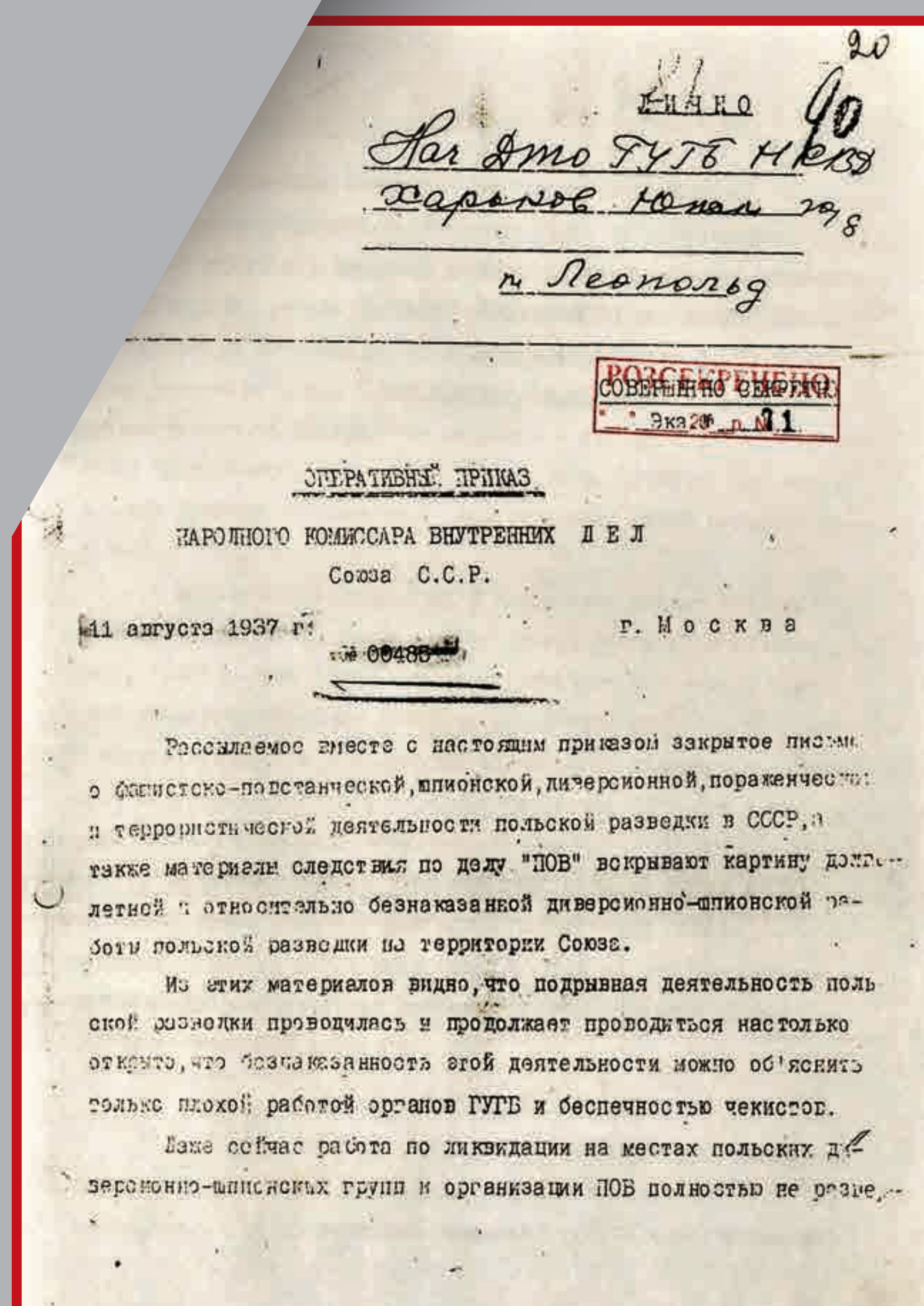

Zobacz więcej / 2 / See more

11 августа 1937 г.

Rozkaz Jeżowa The Yezhov Order

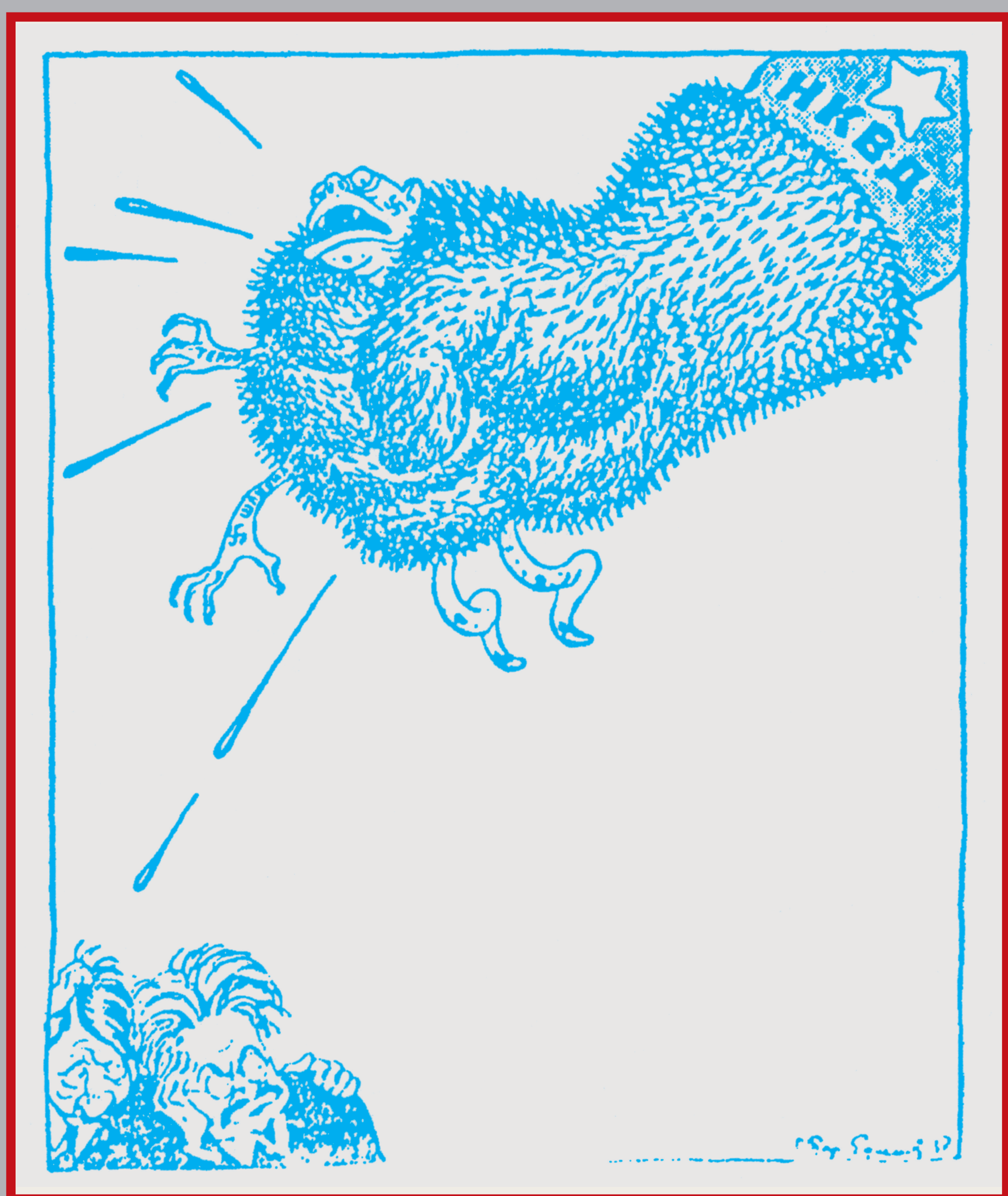
Rozkaz operacyjny nr 00485 z dnia 11 sierpnia 1937 r. podpisany przez szefa NKWD Nikołaja Jeżowa. Dwa dni wcześniej został on zatwierdzony przez Biuro Polityczne Komitetu Centralnego WKP(b) z Józefem Stalinem na czele. Ze zbiorów HDA SBU / Operational order No. 00485 from 11 August 1937, signed by NKVD head Nikolai Yezhov. Two days earlier it had been endorsed by the Politburo of the RKP(b) Central Committee headed by Joseph Stalin. From the collection of HDA SBU

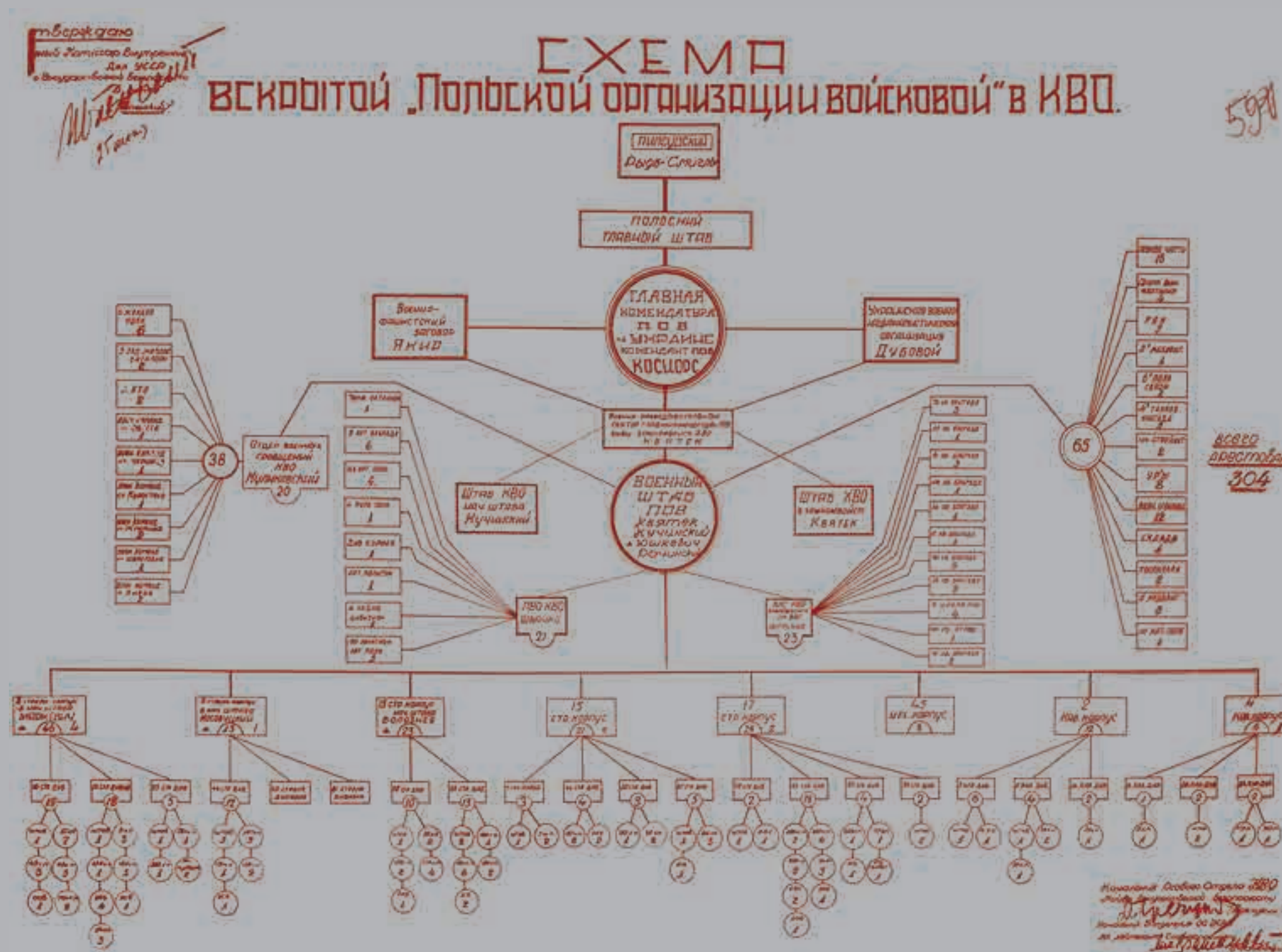
Nikołaj Jeżow (czwarty od prawej w dolnym rzędzie) na spotkaniu poświęconym wprowadzeniu masowych represji, czerwiec 1937 r. Fot. Centrum Naukowo-Informacyjne „Memorial” w Moskwie / Nikolai Yezhov (fourth from the right, bottom row) at a meeting dedicated to the implementation of mass repression, June 1937. Photo: Memorial Research and Information Centre in Moscow

Wkrótce po rozpoczęciu „operacji kułackiej”, w ramach której przeprowadzono masowe represje wobec przeciwników władzy sowieckiej, szef NKWD Nikołaj Jeżow podpisał 11 sierpnia 1937 r. rozkaz nr 00485 o rozpoczęciu „operacji polskiej”. W porównaniu z „niemiecką”, „grecką”, „fińską” czy „łotewską” była ona największą z „operacji narodowościowych” NKWD w czasie Wielkiego Teroru. Aresztowanych oskarżano o przynależność do nieistniejącej od 1921 r. Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), zarzucając im prowadzenie działalności szpiegowsko-wywrotowej na rzecz II RP. Z dokumentów ujawnionych przez historyków rosyjskiego „Memoriału” wynika, że podczas tej akcji aresztowano ponad 143 tys. osób. Spośród nich 139 tys. skazano, w tym co najmniej 111 tys. na karę śmierci (80% spośród aresztowanych). Blisko 30 tys. Polaków zesłano do łagrów. Według rosyjskiego badacza Nikołaja Iwanowa *Polaków zabijano 36 razy częściej niż innych obywateli ZSRS*. Tylko na Ukrainie, gdzie znajdowało się największe skupisko ludności polskiej w ZSRS, osądzono 55 928 osób, z czego 47 327 zamordowano. W ramach „operacji polskiej” ginęli także przedstawiciele innych narodowości, m.in. Ukraińcy, Rosjanie, Białorusini, Żydzi. Wszystkie powyższe „operacje” NKWD zostały zakończone 26 listopada 1938 r.

Shortly after the start of the 'Kulak Operation', under which mass repression was carried out against opponents of the Soviet authorities, NKVD head Nicolai Yezhov signed order No. 00485 on 11 August 1937 which began the 'Polish Operation'. In comparison to the 'German', 'Greek', 'Finnish' or 'Latvian', it was the largest of the NKVD 'ethnic operations' in the time of the Great Terror. Those arrested were accused of belonging to the Polish Military Organization (POW), which had not existed since 1921, and it was alleged that they had conducted espionage and subversive activities for the benefit of the Second Polish Republic. From documents discovered by historians of the Russian historical and civil rights society 'Memorial', it has emerged that over the course of this action more than 143,000 people were arrested. Among the 139,000 who were sentenced, at least 111,000 were given the death penalty (i.e. 80% of those arrested). Nearly 30,000 Poles were sentenced to forced-labour camps. According to Russian researcher Nicolai Ivanov, *Poles were murdered 36 times more frequently than other citizens of the USSR*. In Ukraine alone, where the largest clusters of Polish populations in the USSR were found, 55,928 people were sentenced, of which number, 47,327 were murdered. Within the 'Polish Operation', representatives of other nationalities, including Ukrainians, Russians, Belarusians and Jews also perished. On 26 November 1938, all of the above-mentioned NKVD 'operations' were concluded.

Rysunek satyryczny Borisa Efimowa „Jeżowe rękawice”, zamieszczony w lipcu 1937 r. w sowieckim dzienniku „Pravda”. Fot. domena publiczna / Satirical cartoon by Boris Efimov, 'Hedgehog [Yezhov] gloves', published in the July 1937 issue of Soviet daily 'Pravda'. Photo: public domain

Schemat „rozpracowanej” przez NKWD Polskiej Organizacji Wojskowej, 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU / Diagram of Polish Military Organisation fabricated by NKVD, 1937. From the collection of HDA SBU

ORDER NO 00485

Zobacz więcej / 3 / See more

Mechanizm zbrodni

The Mechanism of the Crime

W celu wykonania rozkazu Jeżowa funkcjonariusze NKWD zbierali wszelkie informacje o Polakach mieszkających na podległym im terenie. Donos, polsko brzmiące nazwisko, kontakt z osobami mieszkającymi w Polsce czy nawet posiadanie polskich książek były dla śledczych wystarczającą podstawą aresztowania. Sprawdzano polskie szkoły, biblioteki, ścigano katolików. Śledztwa były pobieżne. Torturami zmuszano aresztowanych, by przyznawali się do rzekomych win i wydawali kolejne niewinne osoby. Najczęściej oskarżano ich o szpiegostwo, antysowiecką propagandę i agitację, uczestnictwo w organizacji kontrrewolucyjnej, niezgłoszenie do NKWD działalności szpiegowskiej członków najbliższej rodziny, organizowanie powstania zbrojnego na terytorium ZSRS, sabotaż czy kontakty z obywatelami innego państwa. W pierwszym okresie oskarżonych skazywała „dwójka”, czyli specjalna komisja złożona z szefa miejscowego NKWD i prokuratora. Wyroki zatwierdzane były w Moskwie przez szefa NKWD i prokuratora generalnego ZSRS. W celu przyspieszenia tego procesu w drugiej połowie września 1938 r. powołano „trójki” – skład dotychczasowych „dwójek” został poszerzony o lokalnego przywódcę partyjnego. Istniały dwie kategorie kary. Pierwsza oznaczała rozstrzelanie, druga – zsyłkę do tzw. poprawczych obozów pracy na okres od 5 do 10 lat. Od wydawanych wyroków nie było apelacji.

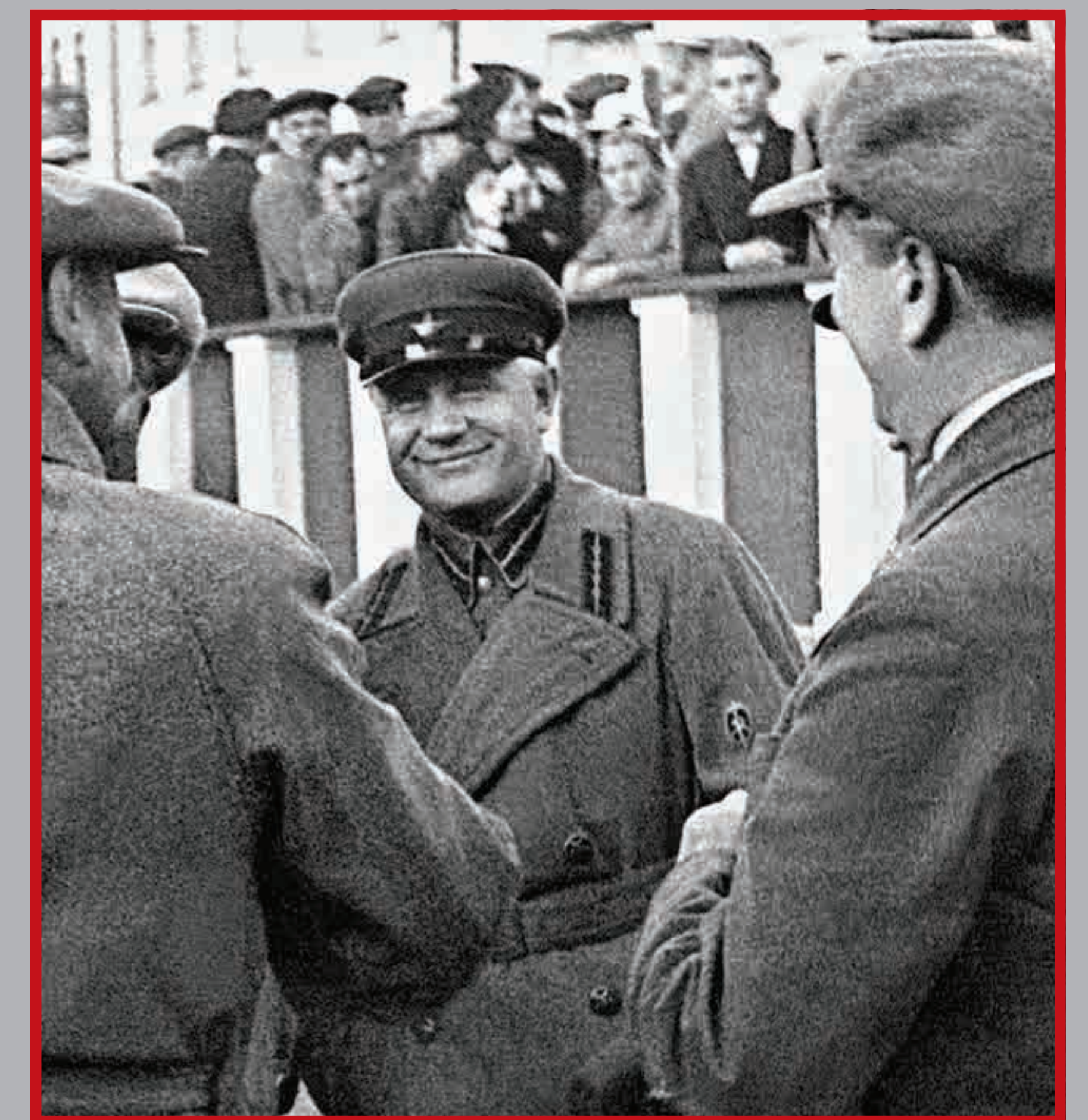
In order to fulfil Yezhov's order, NKVD functionaries gathered all kinds of information about Poles living in Soviet territory. Denunciations, a surname that sounded Polish, contact with people living in Poland or even the possession of Polish books – any one of these was enough reason for investigators to make an arrest. Polish schools and libraries were inspected; Catholics were scrutinized. The investigations were superficial. Prisoners were submitted to torture so that they would confess to ostensible guilt as well as denounce more innocent individuals. They were most often accused of spying, anti-Soviet propaganda and campaigning, participation in counter-revolutionary organizations, not reporting the spy activities of their closest family members to the NKVD, organizing armed uprisings on Soviet territory, committing acts of sabotage or having contact with citizens of other countries. In the first stage the accused were condemned by a 'dvoika', namely a special commission composed of the local NKVD head and the prosecutor. Sentences were endorsed in Moscow by the head of the NKVD and the Prosecutor-General of the USSR. In the second half of September 1938, with the aim of speeding up the process, a 'troika' was appointed – the membership of the existing 'dvoika' was expanded to include the local party leader. There were two categories of punishment. The first was execution the second, deportation to the so-called corrective labour camps for a period of five to ten years. There were no appeals against the judgments.

Sowiecki plakat propagandowy z hasłem: „Kos w właściwym czasie!”. Autor plakatu: Wiktor Deni, 1920 r. Źródło: Wikimedia Commons / Soviet propaganda poster with the slogan: 'Reap at the proper time!' Poster design: Viktor Deni, 1920. Source: Wikimedia Commons

Oddział operacyjny NKWD wykonujący egzekucje w okolicach Dolbysza. Dumnie eksponowane zegarki były nagrodą za eksterminację ludności. Fot. z archiwum S. Kuriaty / NKVD operational unit carrying out executions in the oblast of Dovbysh. The watches, proudly exhibited, were a reward for exterminating populations. Photo from the archive of S. Kuriaty

Wsiewołod Balicki, szef NKWD ukraińskiej SRS. W 1933 r. sfabrykował mit polskiej siatki szpiegowskiej POW jako odpowiedzialnej za klęskę głodu na sowieckiej Ukrainie. Sam stał się ofiarą swojej polityki. W 1937 r. został skazany na śmierć za rzekome uczestnictwo w antysowieckim spisku, a w listopadzie tego roku rozstrzelany. Fot. HDA SBU / Vsevolod Balitsky, NKVD head in the Ukrainian SSR. In 1933 he fabricated the myth of a Polish POW spy network that was supposedly responsible for the famine in Soviet Ukraine. He became a victim of his own politics. In 1937 he was sentenced to death for allegedly participating in an anti-Soviet conspiracy and shot in November of the same year. Photo HDA SBU

Zobacz więcej / 4 / See more

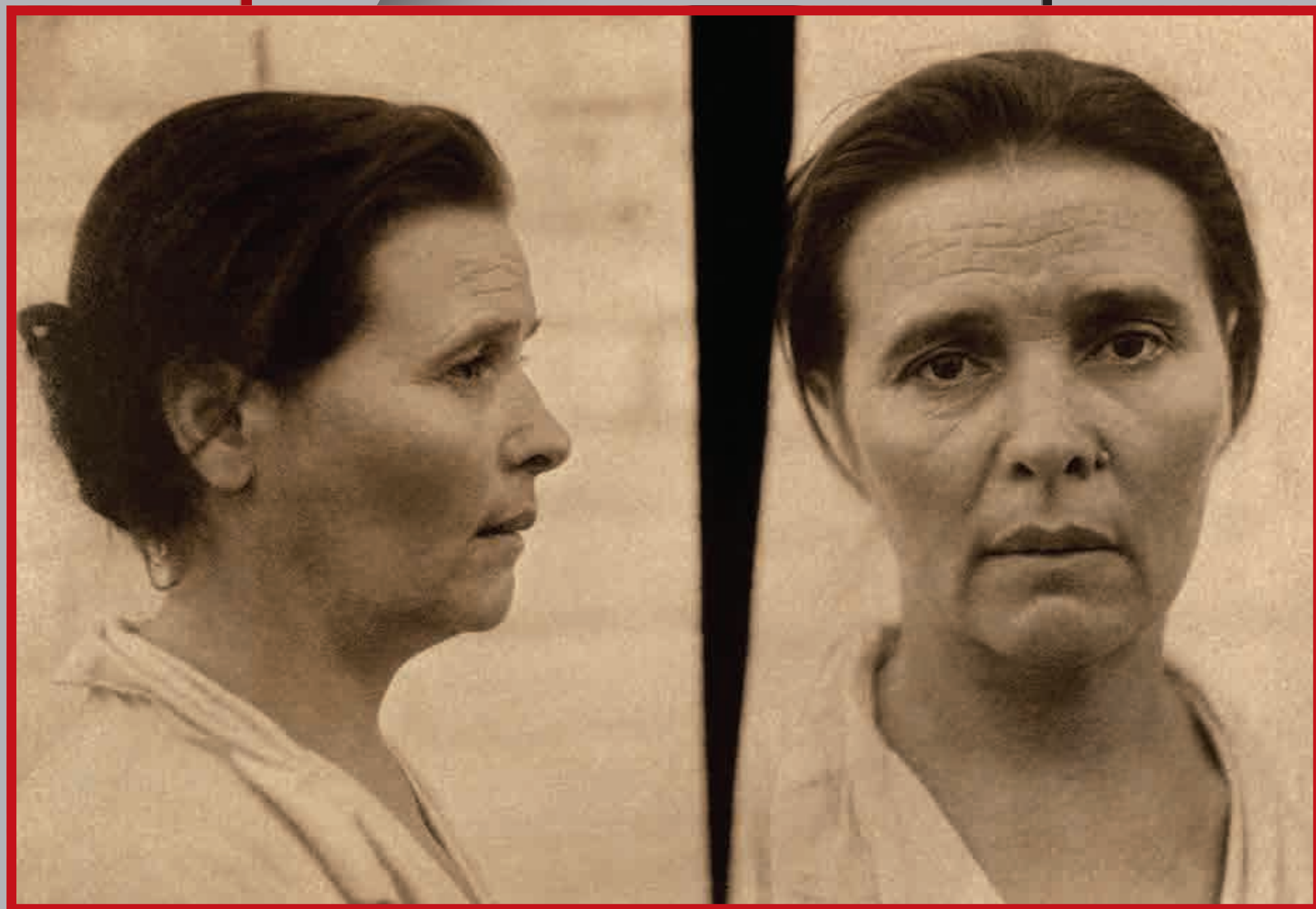

Л И Ч Н О .

РОЗСЕКРЕЧЕНО

Rodzinne tragedie Family tragedy

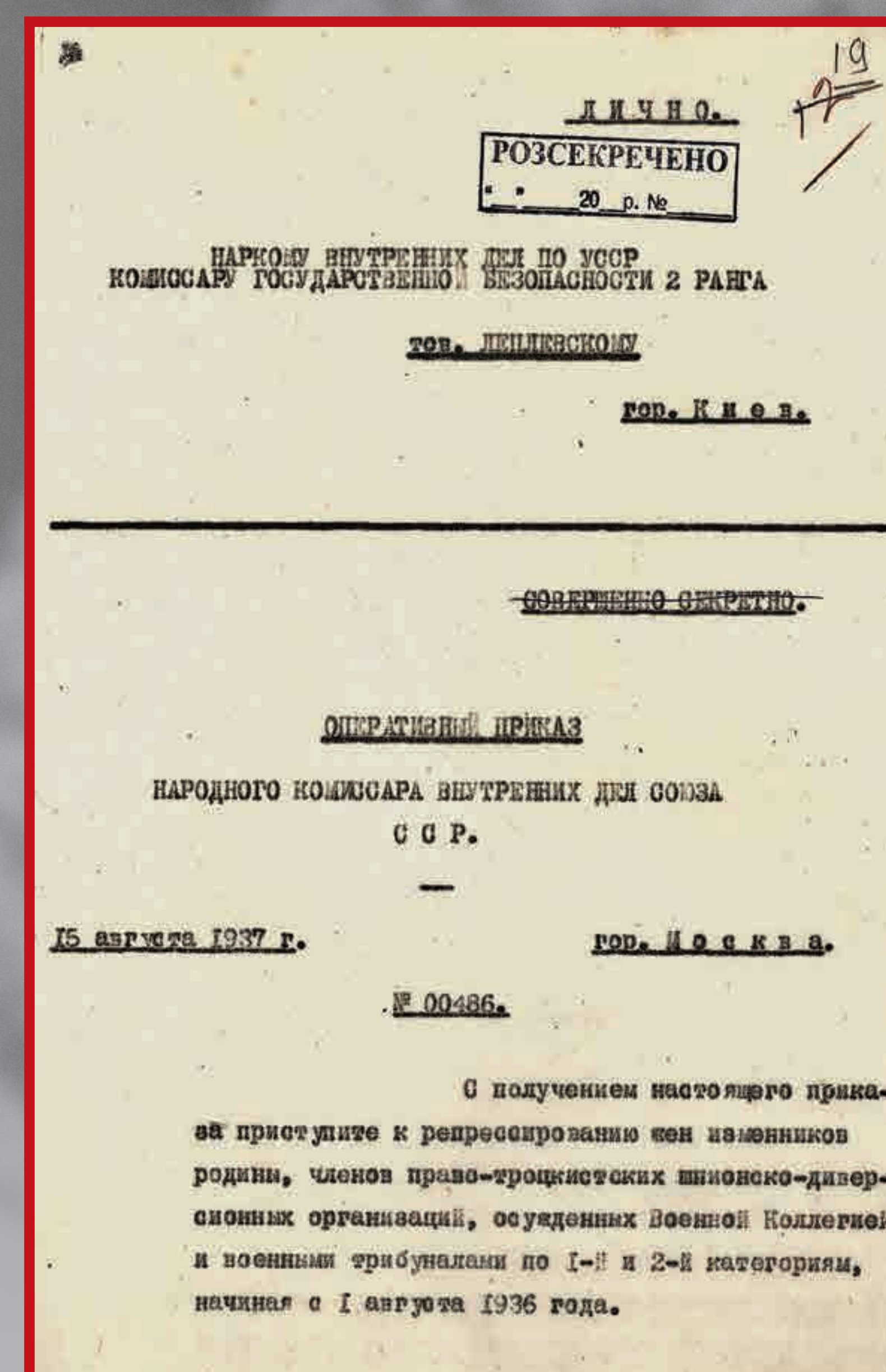

Maria Reus, córka Franciszka, ur. w 1894 r. i zamieszkała w Satanowie, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Oskarżona została o to, że była żoną rozstrzelanego za kontrrewolucyjną działalność szpiegowską Stepana Reusa (narodowości ukraińskiej) oraz że spotykała się w swoim mieszkaniu z żonami innych represjonowanych mężów. W 1938 r. została zesłana do Kazachstanu jako *element społecznie niebezpieczny*. Pozostawiła wtedy trójkę dzieci w wieku 20, 18 i 11 lat.
Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Maria Reus, daughter of Franciszek, born in 1894 and lived in Sataniv, nationality Polish (citizenship USSR). She was accused of being the wife of Stepan Reus (nationality Ukrainian), who had been executed for counter-revolutionary spy activities, as well as meeting in her home with the wives of other repressed husbands. In 1938 she was exiled to Kazakhstan as a *socially dangerous element*. She left behind three children, at the time aged 20, 18, and 11. From the SAKO collection

Kolejny rozkaz Jeżowa, nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r., zawierał szczegółową instrukcję, jak należy postępować z żonami i dziećmi „szpiega” lub „wroga ludu”: *W stosunku do każdej aresztowanej i każdego niebezpiecznego społecznie dziecka od 15 roku życia wszczyna się postępowanie śledcze [...]. Żony zdrajców ojczyzny zostają skazane w zależności od tego, jak bardzo są społecznie niebezpieczne, na minimum 5–8 lat obozu. Niebezpieczne społecznie dzieci skazanych, w zależności od wieku, stopnia niebezpieczeństwa i możliwości poprawy, zostają uwięzione w obozach, koloniach pracy NKWD lub w domach dziecka o specjalnym reżimie. [...]* Oskarżone żony zdrajców ojczyzny, które nie zostały aresztowane z powodu choroby i chorych dzieci, po wyzdrowieniu należy aresztować i skierować do obozu. Żony zdrajców ojczyzny, które karmiły piersią po wydaniu wyroku należy bezzwłocznie aresztować i skierować do obozu [...]. Dzieci karmione piersią są kierowane razem ze skazanymi matkami do obozów, skąd po osiągnięciu 1–1,5 roku są przenoszone do domów dziecka i żłobków Ludowych Komisariatów Zdrowia.

Yezhov's next order, no. 00486 of 15 August 1937 contained specific instructions on how to proceed with the wives and children of a 'spy' or 'enemy of the people': *Investigative proceedings are to be initiated in relation to every person arrested and to every socially dangerous child over the age of 15, [...]. Wives of traitors of the homeland are to be sentenced to a minimum of five to eight years in a camp, in accordance with the level of threat they pose to society. The socially dangerous children of convicts, depending on their age, degree of danger and the possibility of reformation, will be incarcerated in camps, NKVD labour colonies or in orphanages with a special disciplinary system. [...]* Accused wives of traitors of the fatherland, who have not been arrested because of illness or sick children, upon recovery, should be arrested and sent to a camp. Wives of traitors of the fatherland who are breastfeeding after sentencing should be immediately arrested and sent to a camp [...]. Breastfeeding babies will be sent to camps together with convicted mothers, from where they will be transferred to orphanages and nurseries of the People's Commissariat for Health upon attaining the age of twelve to eighteen months.

С получением настоящего приказа приступите к репрессированию жен изменников родины, членов право-троцкистских шпионско-диверсионных организаций, осужденных Военной Коллегией и военными трибуналами по I-й и 2-й категориям, начиная с 1 августа 1936 года.

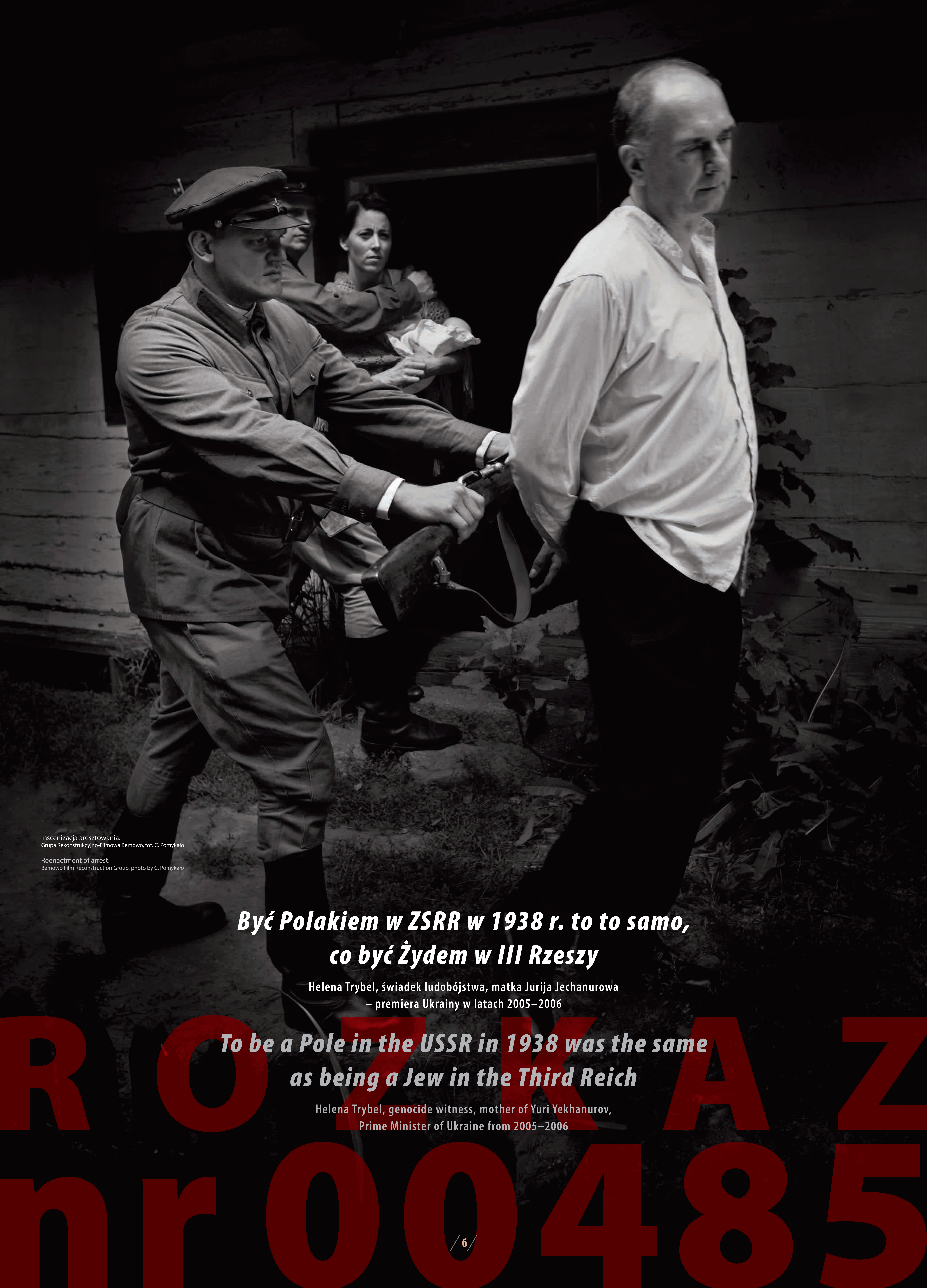

Strona z rozkazu operacyjnego szefa NKWD Nikolaja Jeżowa nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU / A page from order No. 00486 of 15 August 1937, issued by NKVD head, Nikolai Yezhov. From the HDA SBU collection

Zobacz więcej / 5 / See more

Inscenizacja aresztowania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo, fot. C. Pomykało

Reenactment of arrest.
Bemowo Film Reconstruction Group, photo by C. Pomykało

***Być Polakiem w ZSRR w 1938 r. to to samo,
co być Żydem w III Rzeszy***

Helena Trybel, świadek ludobójstwa, matka Jurija Jechanurowa
– premiera Ukrainy w latach 2005–2006

***To be a Pole in the USSR in 1938 was the same
as being a Jew in the Third Reich***

Helena Trybel, genocide witness, mother of Yuri Yekhanurov,
Prime Minister of Ukraine from 2005–2006

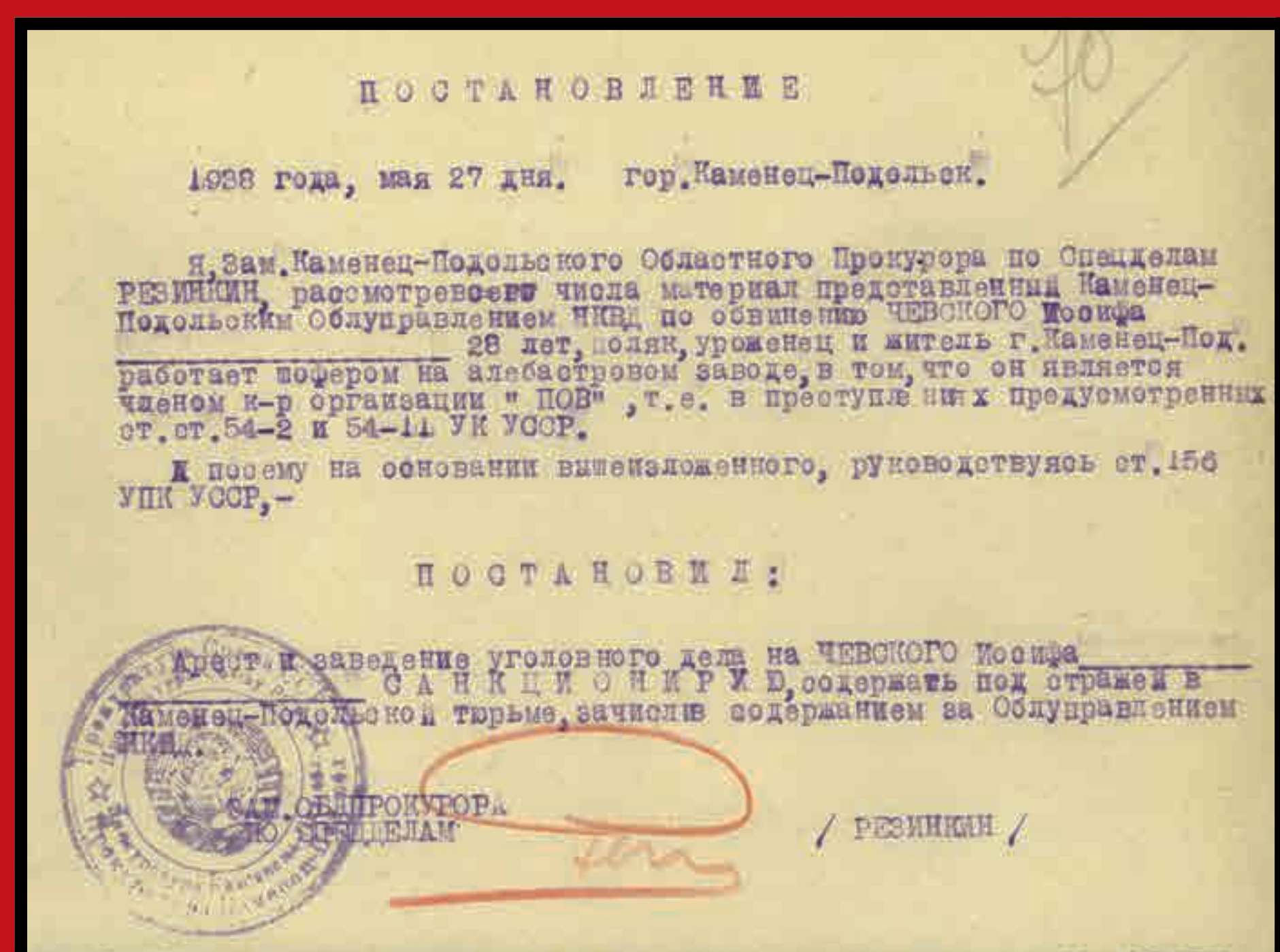

Józef Czewski

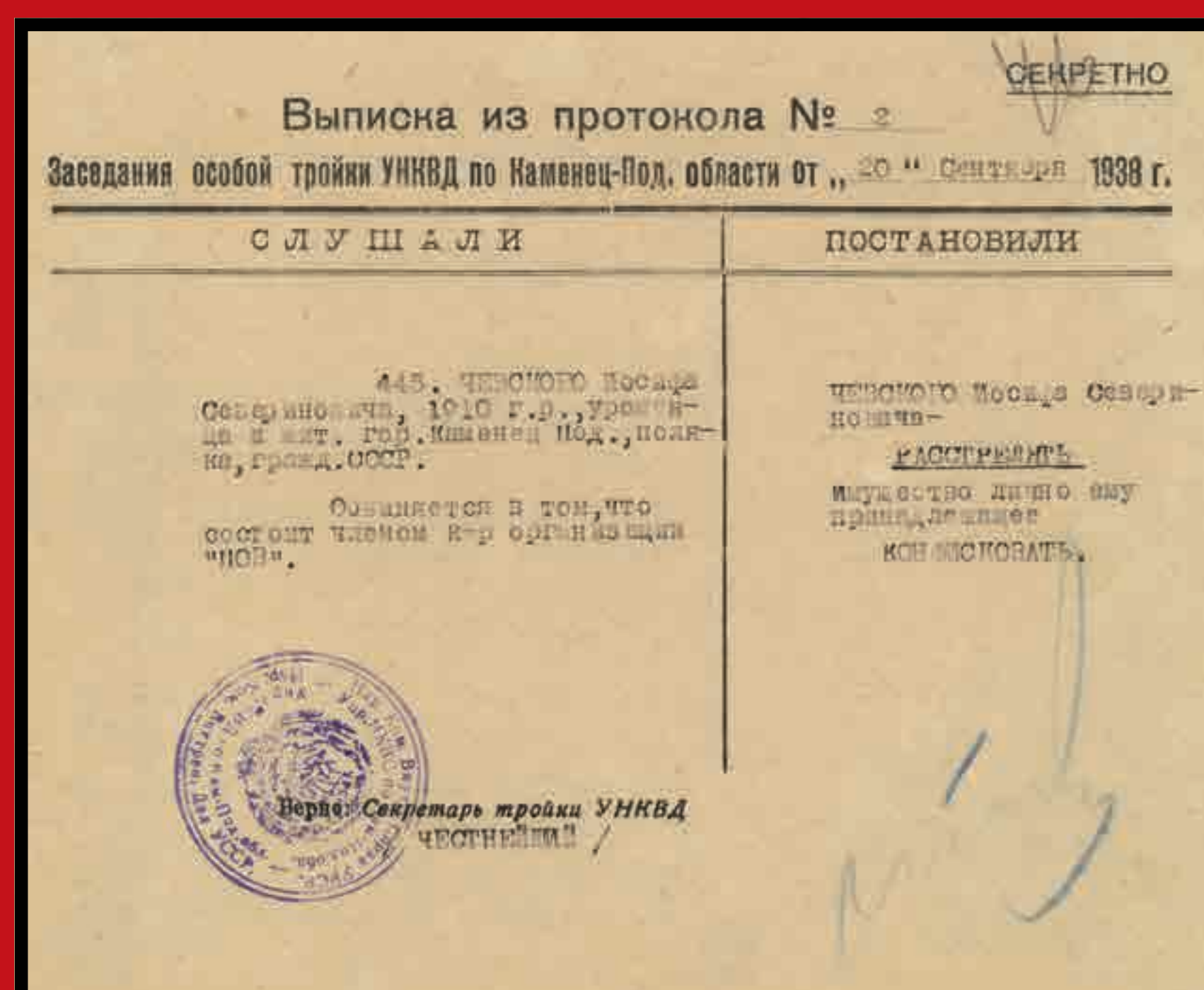
W maju 1938 r. NKWD z Kamieńca Podolskiego aresztowało 66 osób podejrzanych o członkostwo w Polskiej Organizacji Wojskowej. Wśród nich znalazł się Józef Czewski, szofer zakładu kamieniarskiego. Oskarżony został o to, że był członkiem POW, prowadził kontrewolucyjną agitację i przygotowywał się do popełnienia aktów dywersyjnych w czasie wojny i wzywał do powstania. Śledczy zarzucali Czewskiemu także utrzymywanie kontaktów z bratem, który wyjechał do Polski. Postanowieniem trójki NKWD z 20 września 1938 r. został rozstrzelany, a jego osobiste mienie skonfiskowane. Pozostawił żonę Eugenię i dziesięcioletnią córkę. Podczas rewizji akt sprawy 31 marca 1958 r. śledczy zapisał: *Na podstawie przeglądu materiałów archiwalnych sprawy wymienionych 66 osób należy stwierdzić, że nie było wystarczającego materiału dowodowego dla postawienia im zarzutów karnych. [...] W toku rewizji sprawy ustanowiono, że w obwodzie Kamieniec Podolski nigdy nie istniała komórka POW, a więc nie istnieli jej członkowie ani kierownictwo, a oskarżenie tych osób było wymysłem ówczesnych pracowników NKWD. Na podstawie powyższego [wobec następujących osób...] wyroki skazujące uchylić i sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy. Józef Czewski został pośmiertnie zrehabilitowany 5 czerwca 1958 r.*

Józef Czewski, syn Seweryna, ur. 1910 r. w Kamieńcu Podolskim, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Józef Czewski, son of Seweryn, born 1910 in Kamianets-Podilskyi, nationality Polish (citizenship USSR). From the SAKO collection

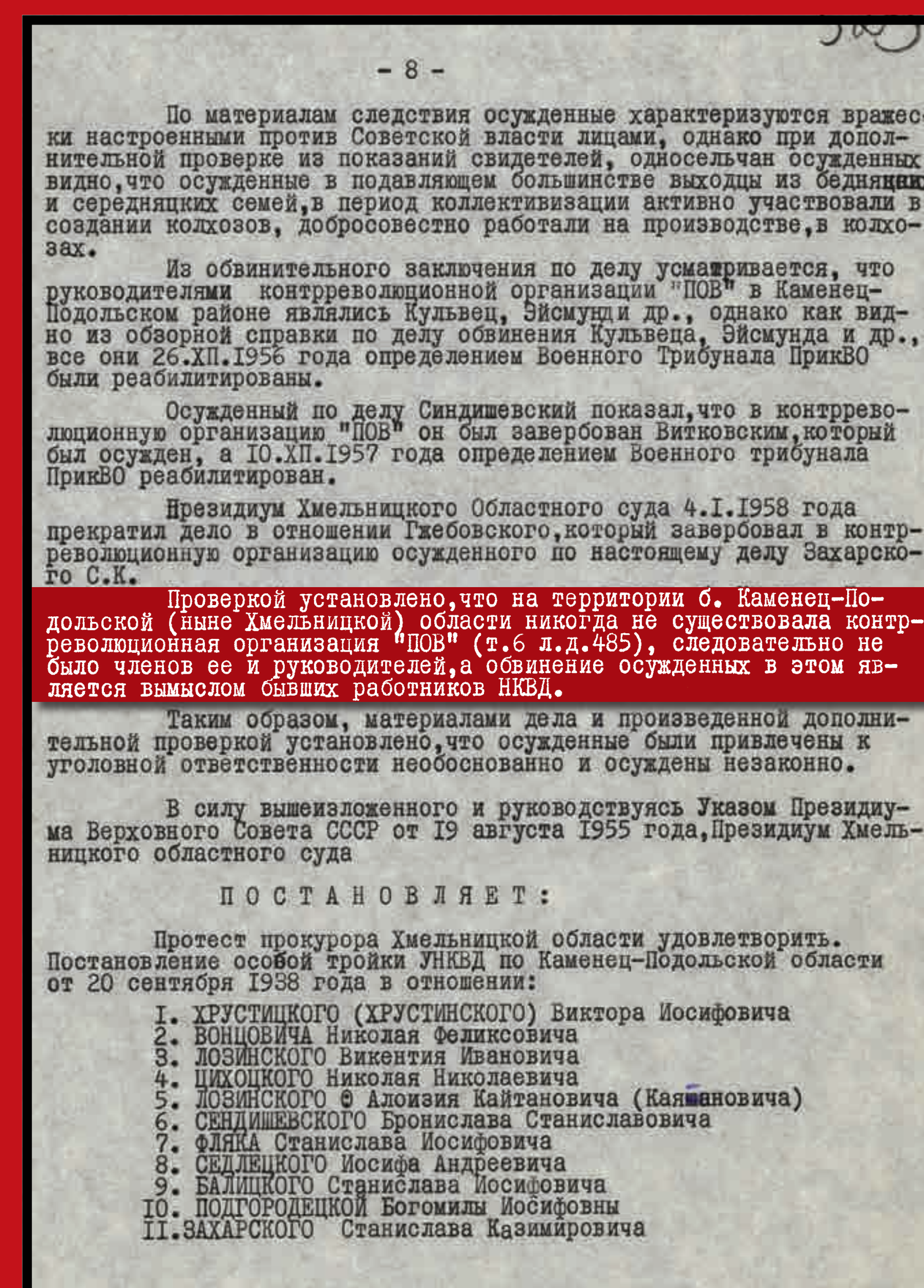
Postanowienie o aresztowaniu Józefa Czewskiego. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Decision regarding the arrest of Józef Czewski. From the SAKO collection

Postanowienie trójki NKWD z 20 września 1938 r. Czewskiego Józefa Sewerynowicza za przynależność do POW: rozstrzelać, a jego osobiste mienie skonfiskować. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Verdict of the NKVD troika of 20 September 1938 against Józef Sewerynowicz Czewski for POW membership: to shoot and confiscate personal property. From the SAKO collection

**ЧЕВСКОГО Иосифа Севериновича –
РАССТРЕЛИТЬ
ИМУЩЕСТВО ЛИЧНО ЕМУ
ПРИНАДЛЕЖАЩЕЕ
КОНФИСКОВАТЬ.**

In May 1938, the NKVD in Kamianets-Podilskyi arrested 66 people suspected of being members of the Polish Military Organization. Among them was Józef Czewski, a driver for a stone masonry workshop. He was accused of being a member of POW and of leading counter-revolutionary propaganda and preparing to commit acts of sabotage in the time of [the future] war and calling for an uprising. The investigators also accused Czewski of maintaining contact with his brother, who had left for Poland. On the decision of the NKVD troika of 20 September 1938, he was shot and his personal property was confiscated. He left behind his wife, Eugenia and a ten-month-old daughter. During the revision of the case file on 31 March 1958, the investigator wrote: *On the basis of this review of archival materials, in the cases of the said 66 people it should be stated that there was insufficient evidence to prosecute them. [...] In the course of the case review, it was established that no POW cell had existed in the territory of Kamianets-Podilskyi, so there were no members or leadership of such, and the accusation of these people was the invention of NKVD officials of the time. On the basis of the above [regarding the following persons], the convictions were repealed and the case was dismissed due to the lack of evidence of guilt. Józef Czewski was rehabilitated posthumously on 5 June 1958.*

Ósma strona postanowienia Prezydium chmielnickiego sądu obwodowego z fragmentem mówiącym, że w Kamieńcu Podolskim nigdy nie istniała komórka POW. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / The eighth page of the Presidium of Khmelnytskyi district court's decision, with a fragment stating that a POW cell had never existed in Kamianets-Podilskyi. From the SAKO collection

Zobacz więcej / 7 / See more

Sprawa Andrieja Jamkowego i 32 innych oskarżonych

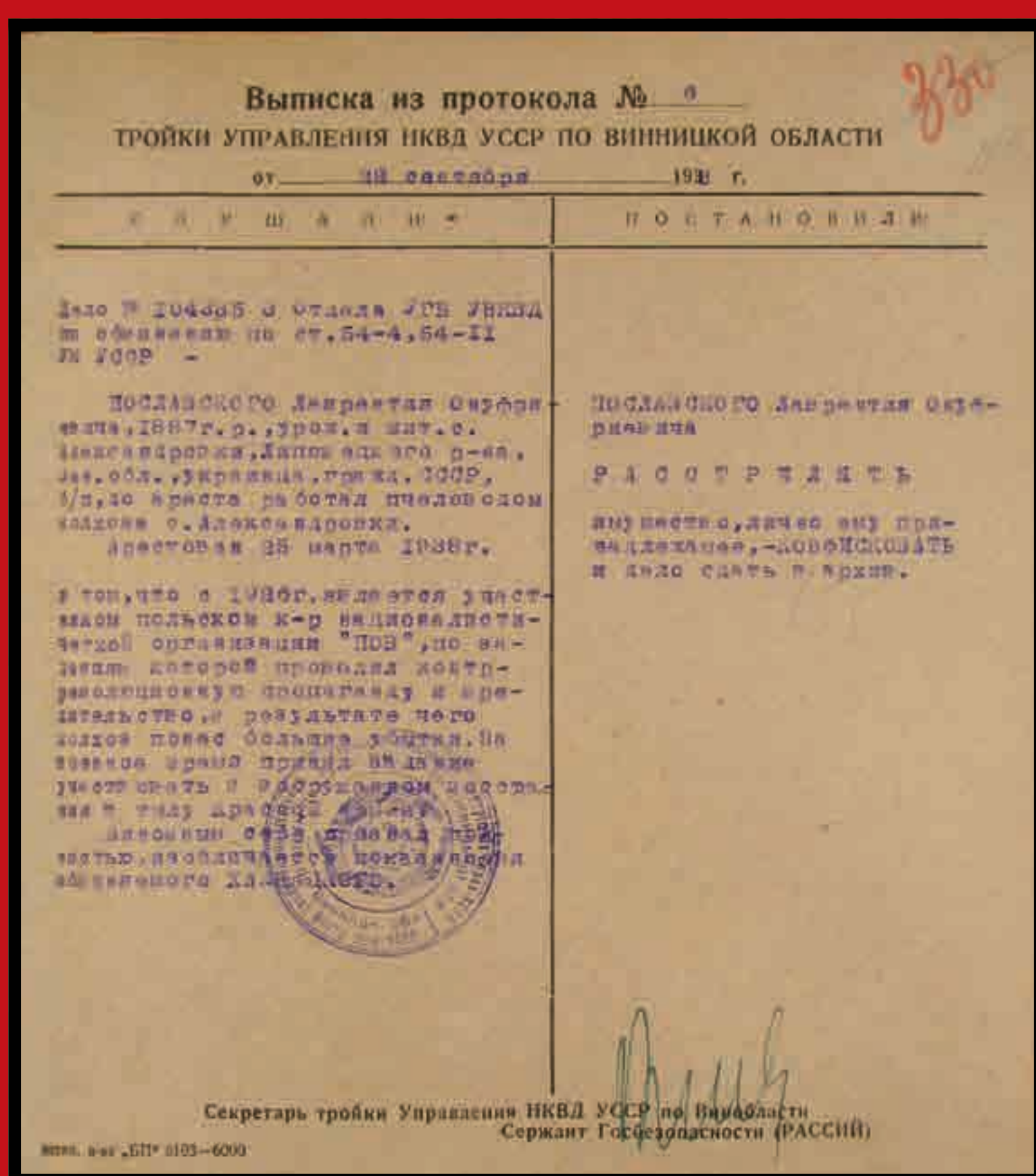
W ramach „operacji polskiej” byli prześladowani nie tylko Polacy. W marcu 1938 r. NKWD obwodu winnickiego aresztowało 33 mężczyzn ze wsi Zozowo, Aleksandrowka i Rotmistrowka. Jedenastu z nich było narodowości ukraińskiej. Oskarżeni zostali o przynależność do *kontrrewolucyjnej polskiej nacjonalistycznej organizacji POW*. Mieli truc bydło, niszczyć maszyny rolnicze, sabotować plany produkcyjne kolchozu, a na wypadek wojny – podpalać zapasy zboża i niszczyć drogi kolejowe. Wszyscy wymienieni w sprawie „Andrieja Jamkowego i 32 innych [...]”, oskarżeni według protokołu NKWD z 22 września 1938 r., zostali rozstrzelani, a ich mienie zostało skonfiskowane. 24 maja 1960 r. po zakończeniu rewizji sprawy śledczy KGB napisał: *w byłym Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937–1938 miało miejsce rażące naruszenie prawa, aresztowani byli ludzie bez dowodów na ich przestępczą działalność, podczas przesłuchań miało miejsce fałszowanie dokumentów śledztwa, a prowadzący śledztwo Zaputriajew w 1941 r. został skazany za naruszenia prawa. Na podstawie powyższego wnoszę, by Postanowienie trójki Zarządu NKWD obwodu winnickiego z 22 września 1938 r. [wobec następujących osób...] uchylić, a sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy.*

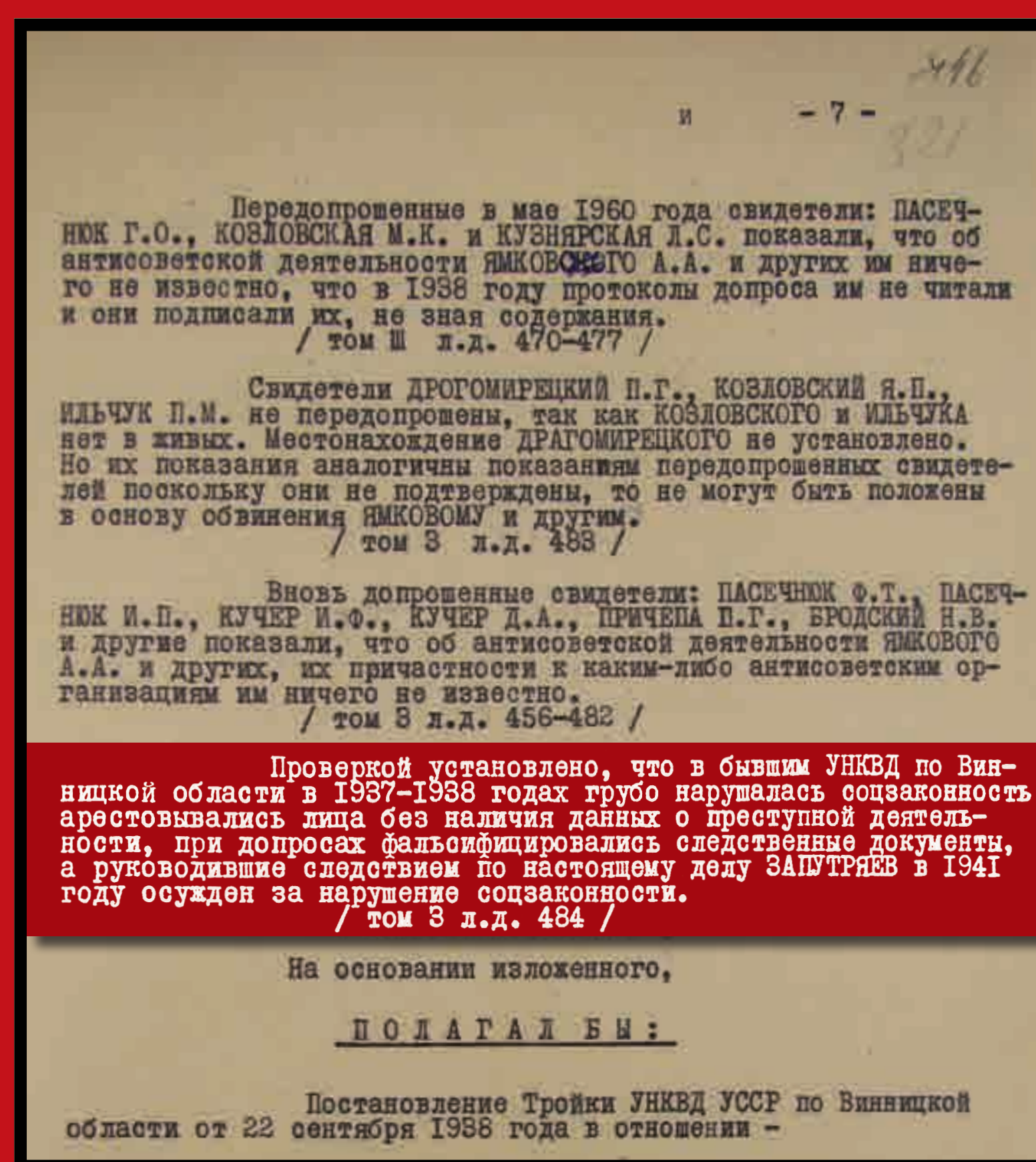
Wieżenie NKWD w Winnicy w 1943 r. Zdjęcie z raportu „Amtliches Material zum Massenmord von Winniza” (Oficjalne materiały dotyczące masowego mordu w Winnicy), Berlin, 1944 r. Reprodukacja A. Zechenter / The NKVD prison in Vinnytsia in 1943. Photo from the report ‘Amtliches Material zum Massenmord von Winniza’ (Official Materials Regarding the Mass Murder in Vinnytsia), Berlin 1944. Reproduction by A. Zechenter

The case of Andrey Yamkovy and 32 other accused persons

It was not only Poles who were persecuted within the ‘Polish Operation’. In March 1938, the NKVD in the Vinnytsia oblast arrested 33 men from the villages of Zozovo, Oleksandrivka and Rotmistrovka. Eleven of them were of Ukrainian nationality. They were accused of belonging to the *counter-revolutionary Polish nationalistic organization POW*. They had supposedly poisoned cattle, destroyed farm machinery, sabotaged the production plans of the collective farm, and if a war were to take place, allegedly were to burn grain supplies and destroy railway tracks. All those named in the case of ‘Andrey Yamkovy and 32 others [...]’ and accused according to the NKVD protocol from 22 September 1938 were shot and their personal properties were confiscated. On 24 May 1960 after the revision of the investigation case was finished, the KGB wrote: *there was a gross violation of the law by the former NKVD Board of the Vinnytsia District in 1937–1938; people were arrested without evidence of their criminal activity, during the interrogations, investigative documents were falsified, and in 1941 the lead investigator Zaputryayev was revision of the investigation case was finished. On the basis of the above, I adjudicate that the decision of the NKVD Board troika of the Vinnytsia District of 22 September 1938 [against the following persons] be repealed and the case dismissed due to the lack of evidence of guilt.*

Wypis z akt. Postanowienie trójki NKWD w Winnicy z 22 września 1938 r. o rozstrzelaniu jednej z 33 osób ze sprawy „Andrieja Jamkowego i 32 [...]” – kawrientija Onufrijewicza Posławskiego, narodowości ukraińskiej (obywatela ZSRS). Ze zbiorów PAO w Winnicy / Transcript from the dossier. Decision from 22 September 1938 of the NKVD troika in Vinnytsia to shoot one of the 33 persons from the case of ‘Andrey Yamkovy and 32 [...]’ – Lavrentiy Onufriyevich Poslavsky, nationality Ukrainian (citizenship USSR). From the SAVO collection

Fragment postanowienia śledczego KGB w Winnicy z 24 maja 1960 r. mówiący o rażącym naruszeniu prawa w Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937–1938. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Fragment of the KGB investigative officer’s of Vinnytsia decision on 24 May 1960, regarding a flagrant violation of law in the NKVD Directorate Board of the Vinnytsia Oblast in 1937–1938. From the SAVO collection

1. ЗАДЕРЖОВАННИЙ Альбин Геррихович
2. УМНОВОЙ Андрей Антонович
3. ХАНАШКИИ Александр Матвеевич
4. ШАТРОВСКИЙ Станислав Иванович
5. ТРОПИВНИЦКИЙ Петр Казимирович
6. ДРАБОВИЧ Лука Васильевич
7. ВУЧЕВСКИЙ Платон Андреевич
8. ВРАСНОСЕЛЬСКИЙ Павел Леонтьевич
9. ВЕРОДСКИЙ Василий Фадеевич
10. СОБОЛЕВСКИЙ Иван Дмитриевич
11. ХАНАШКИИ Семен Фадорович
12. СКОМАРОВСКИЙ Иосиф Войцехович
13. ХАНАШКИИ Сергей Григорьевич
14. ТРОПИВНИЦКИЙ Франц Валентинович
15. УЛЕБЕДОВСКИЙ Николай Леонтьевич
16. СТАДНЕВСКИЙ Марьян Францевич
17. СКОМАРОВСКИЙ Иван Темашевич
18. КОЗАКЕВИЧ Семен Филиппович
19. СВИРСКИЙ Леонисий Карлович
20. УЛЬМАНОВСКИЙ-ВЕРЦИНСКИЙ Константин
21. ПОСЛАВСКИЙ Лаврентий Онуфриевич
22. ХМЕЛЬНИЦКИЙ Филипп Андреевич
23. УРУЖАНСКИЙ Николай Варфоломеевич
24. УЛЕПТИЦКИЙ Кароль Адамович
25. ПОСЛАВСКИЙ Яков Онуфриевич
26. КУЗНЯРСКИЙ Марк Иванович
27. СВИРСКИЙ Павел Петрович
28. СВИРСКИЙ Марк Иосифович
29. УВАРСКИЙ Кирилл Акимович
30. ХМЕЛЬНИЦКИЙ Иван Федорович
31. ВЕРОДСКИЙ Павел Дмитриевич
32. СЛИВИНСКИЙ Талдуш Андреевич
33. ДОМАШЕВСКИЙ Петр Марцевич
34. ДРАГОМИРЕЦКИЙ Григорий Петрович

Wykaz 33 aresztowanych osób. Pierwszy z listy: Albin Zadernowski został wyłączony ze sprawy. Pozostali zostali rozstrzelani. Ze zbiorów PAO w Winnicy / List of 33 individuals arrested. The first on the list, Albin Zadernowski, was excluded from the case. The rest were shot. From the SAVO collection

Zobacz więcej / 8 / See more

В июле 1939 года с зучной дружкой [...],
 между уголовного и суда, а более неправомерно в
 Казахскую ССР в порядке военной

Kazimiera Nowakowska

Jeszcze raz mówię, że o kontrrewolucyjnej działalności swojego męża [...] nic nie wiem. W mojej obecności jakichkolwiek kontrrewolucyjnych rozmów nie było.

Tak podczas przesłuchania broniła się Kazimiera Nowakowska. Jej mąż Feliks został skazany decyzją NKWD z 1 października 1937 r. na karę śmierci. Oskarżony został o aktywne uczestnictwo w polskiej kontrrewolucyjnej szpiegowsko-dywersyjnej organizacji sabotażowej, istniejącej jakoby w zakładzie taborowo-remontowym stacji kolejowej Kotowski. Nowakowska została aresztowana jako żona skazanego „szpiega” i „wroga ludu”. Podczas przesłuchania martwiła się o swoich dwóch pełnoletnich synów oraz o siedemnastoletnią córkę: *w chwili mojego aresztu gdzie ją zabrano i nie wiem, gdzie obecnie przebywa*. W akcie oskarżenia zarzucono jej, że chociaż wiedziała o kontrrewolucyjnej działalności męża, nie poinformowała o tym organów władzy sowieckiej. Postanowieniem Kolegium Specjalnego NKWD z sierpnia 1938 r. została zesłana jako *społecznie niebezpieczny element* na 5 lat do Kazachstanu. 20 marca 1957 r. w zażaleniu na wyrok do Trybunału Wojskowego Odeskiego Okręgu Wojskowego napisano: *Postanowienie Kolegium Specjalnego nie może pozostać w mocy i należy je unieważnić ze względu na to, że w sprawie brak jest dowodów winy K. Nowakowskiej, a ona do inkryminowanych jej czynów się nie przyznała*. 4 kwietnia 1957 r. wyrok wobec Kazimieri Nowakowskiej został uchylony, sprawę umorzono z powodu braku znamion przestępstwa i nakazano zwrot obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji w mieszkaniu.

I will say it again, that regarding the counter-revolutionary activities of my husband [...] I know nothing. During the interrogation, Kazimiera Nowakowska defended herself in this way. Her husband Feliks was convicted by an NKVD decision of 1 October 1937, receiving the death penalty. He was accused of active participation in the Polish counterrevolutionary espionage and sabotage organization, which allegedly existed in the Kotovsk railway repair and maintenance plant. Nowakowska was arrested as the wife of a convicted ‘spy’ and ‘enemy of the people’. During the interrogation, she worried about her two adult sons and her seventeen-year-old daughter: *at the time of my detention, she was taken somewhere and I don’t know where she is now*. In the indictment, she was accused of knowing about the counterrevolutionary activity of her husband, but not informing the Soviet authorities about it. By the August 1938 decision of the NKVD Special Collegium, she was sent as a *socially dangerous element* to Kazakhstan for five years. On 20 March 1957, in an appeal against the Military Tribunal of the Odessa Military District, it was written: *The decision of the Special Collegium can not remain in force and should be annulled because in this case proof of the guilt of K. Nowakowska is lacking, and she did not admit to her incriminating acts*. On 4 April 1957, the sentence against Kazimiera Nowakowska was revoked and the case was discontinued due to the lack of known offenses and the return of bonds confiscated during the apartment search was ordered.

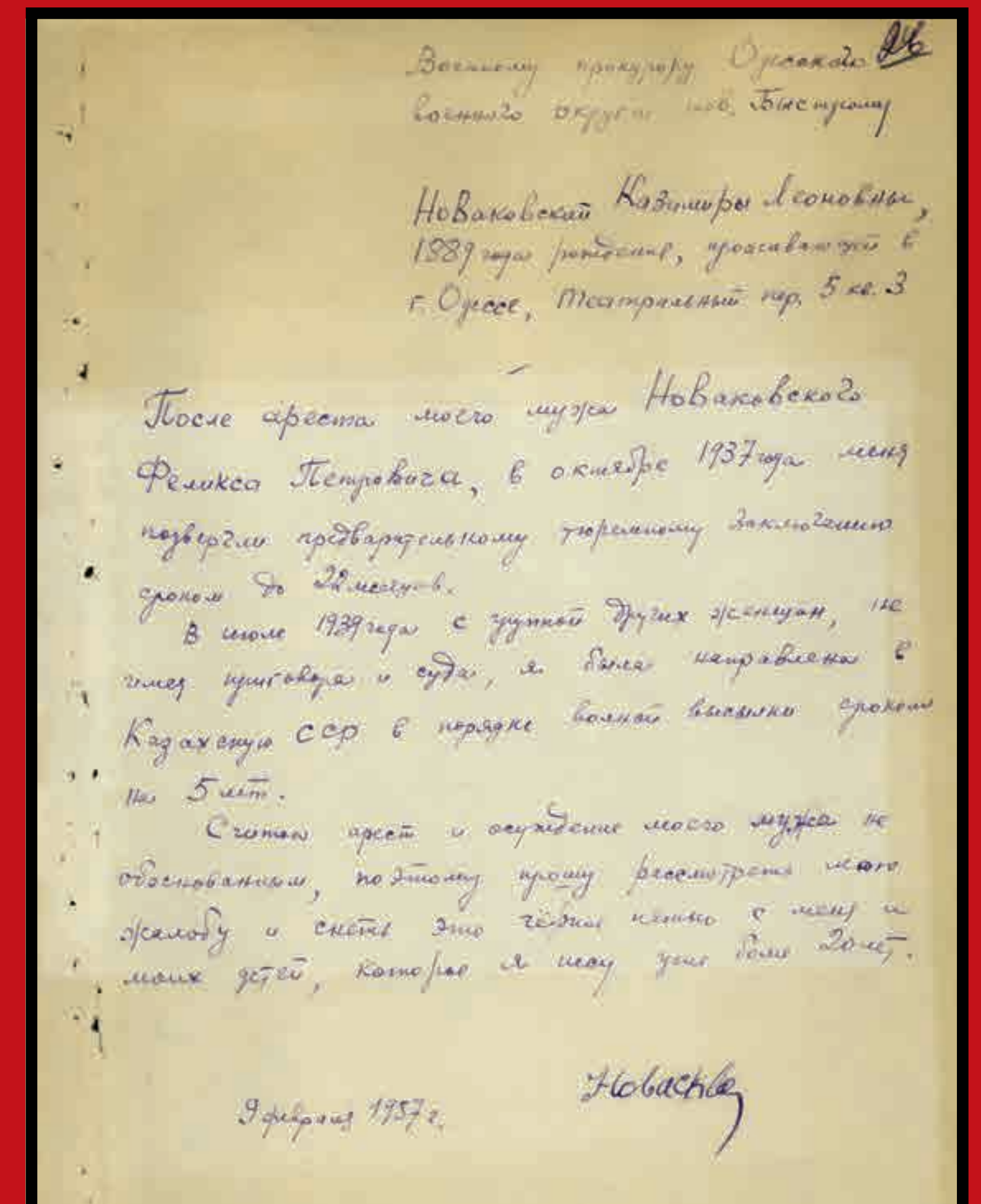
Новаківка

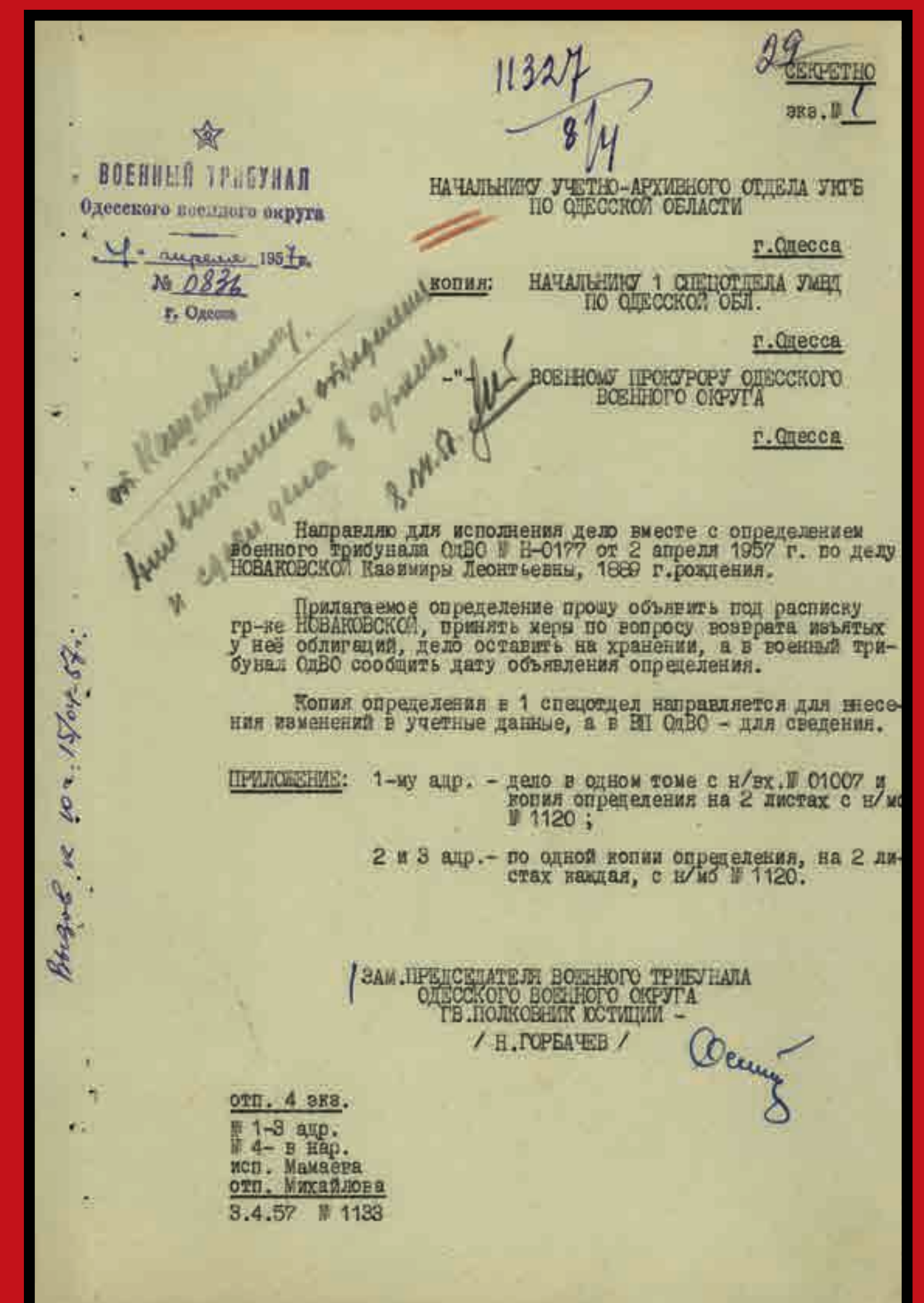
Kazimiera Nowakowska, córka Leona, ur. 1889 r., zamieszkała w mieście Kotowski, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie / Kazimiera Nowakowska, daughter of Leon, born 1889, lived in the town of Kotovsk, nationality Polish (citizenship USSR). From the SAOO collection

Wypis z protokołu Kolegium Specjalnego NKWD ZSRS z 28 sierpnia 1938 r.: K. Nowakowska jako społecznie niebezpieczny element podlega zesłaniu do Kazachstanu na okres 5 lat, licząc od 9 października 1937 r. Ze zbiorów PAO w Odessie / Transcript from the 28 August 1938 protocol of the NKVD Special Council of the Soviet Union: K. Nowakowska, as an element dangerous to society, is to be sent to Kazakhstan for a period of five years beginning on 9 October 1937. From the SAOO collection

List Kazimieri Nowakowskiej do Prokuratury Wojskowej Odeskiego Okręgu Wojskowego z 9 lutego 1957 r. z prośbą o rozpatrzenie zażalenia na bezpodstawne oskarżenie. Ze zbiorów PAO w Odessie / Letter from Kazimiera Nowakowska to the Military Prosecution Office of the Odessa Military District with a request to consider a grievance regarding an unfounded accusation. From the SAOO collection

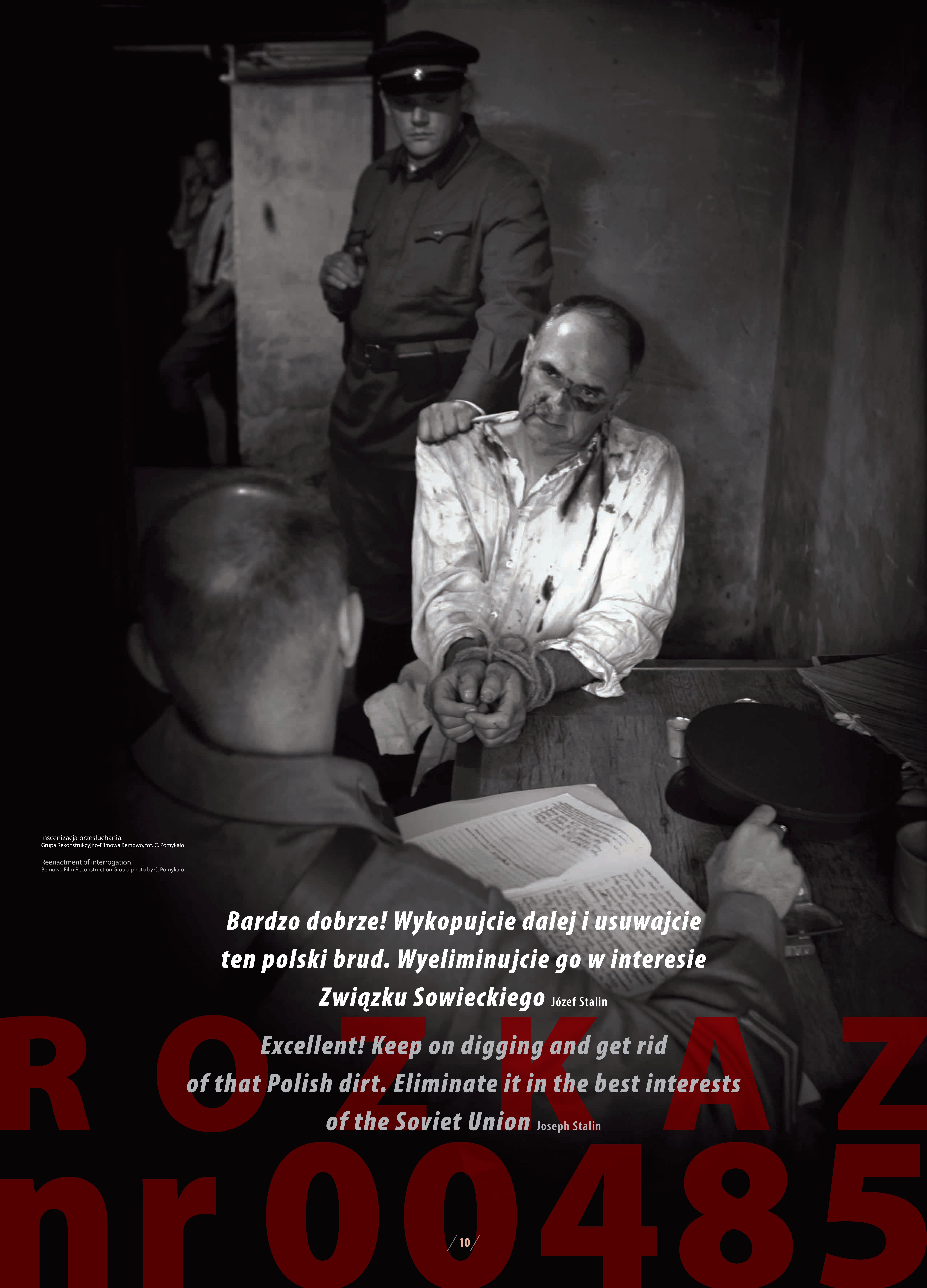
Pismo Trybunału Wojskowego z 4 kwietnia 1957 r. do Prokuratury Wojskowej z informacją o uchyleniu wyroku Kazimieri Nowakowskiej, z poleceniem przekazania odpisu orzeczenia zainteresowanej oraz zwrotu obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji. Ze zbiorów PAO w Odessie / Letter of 4 April 1957 from the Military Tribunal to the Military Prosecution Office with information regarding the repeal of Kazimiera Nowakowska’s sentence, with the order to provide a copy of the decision to the interested party and return the bonds confiscated from her during the revision. From the SAOO collection

Zobacz więcej / 9 / See more

NOORD 485

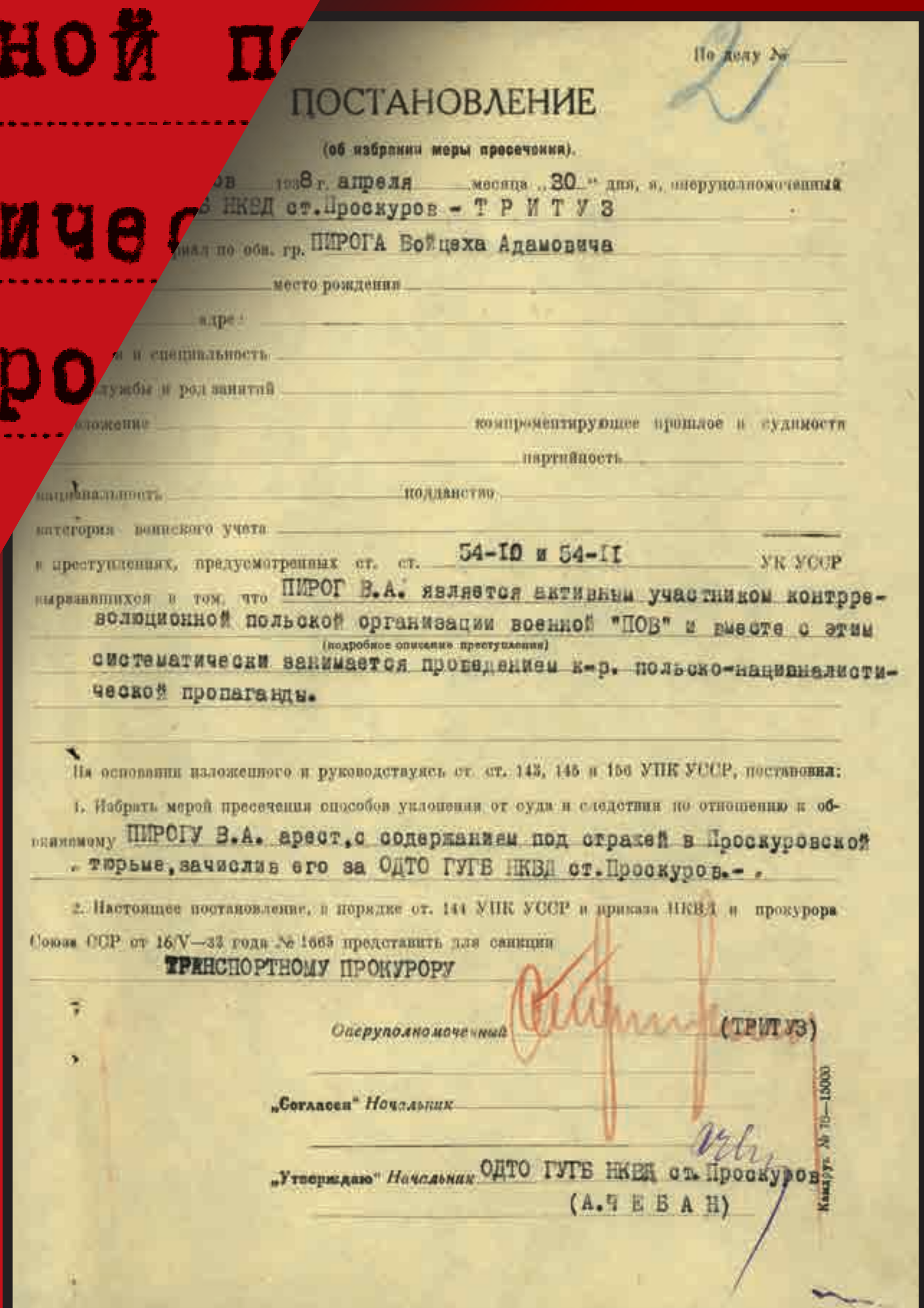
Inscenizacja przesłuchania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo, fot. C. Pomykało

Reenactment of interrogation.
Bemowo Film Reconstruction Group, photo by C. Pomykało

***Bardzo dobrze! Wykopujcie dalej i usuwajcie
ten polski brud. Wyeliminujcie go w interesie
Związku Sowieckiego*** Józef Stalin

***Excellent! Keep on digging and get rid
of that Polish dirt. Eliminate it in the best interests
of the Soviet Union*** Joseph Stalin

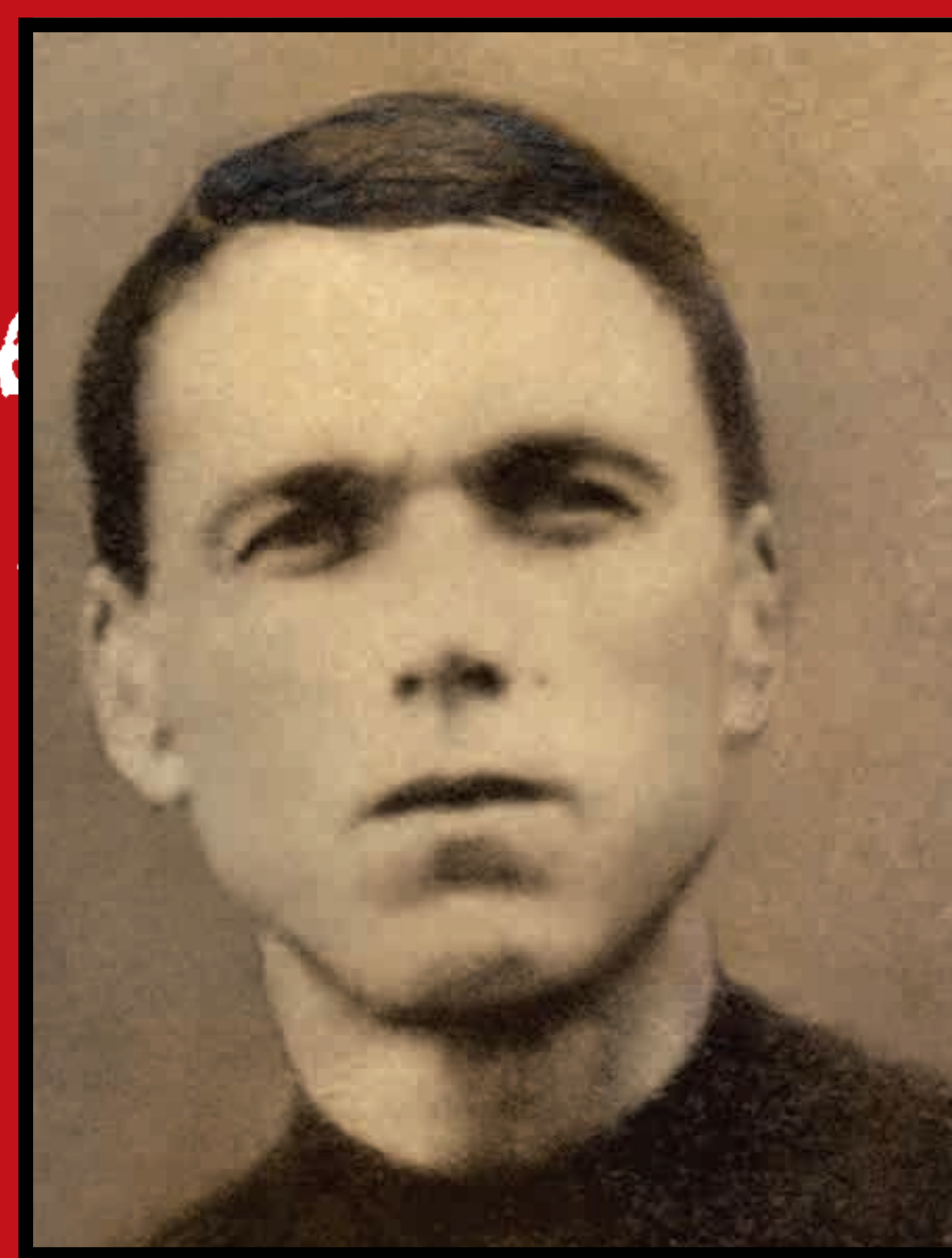

Postanowienie z 30 kwietnia 1938 r. o aresztowaniu Wojciecha Piróga.
 Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Decision of 30 April 1938 to arrest Wojciech Piróg. From the SAKO collection

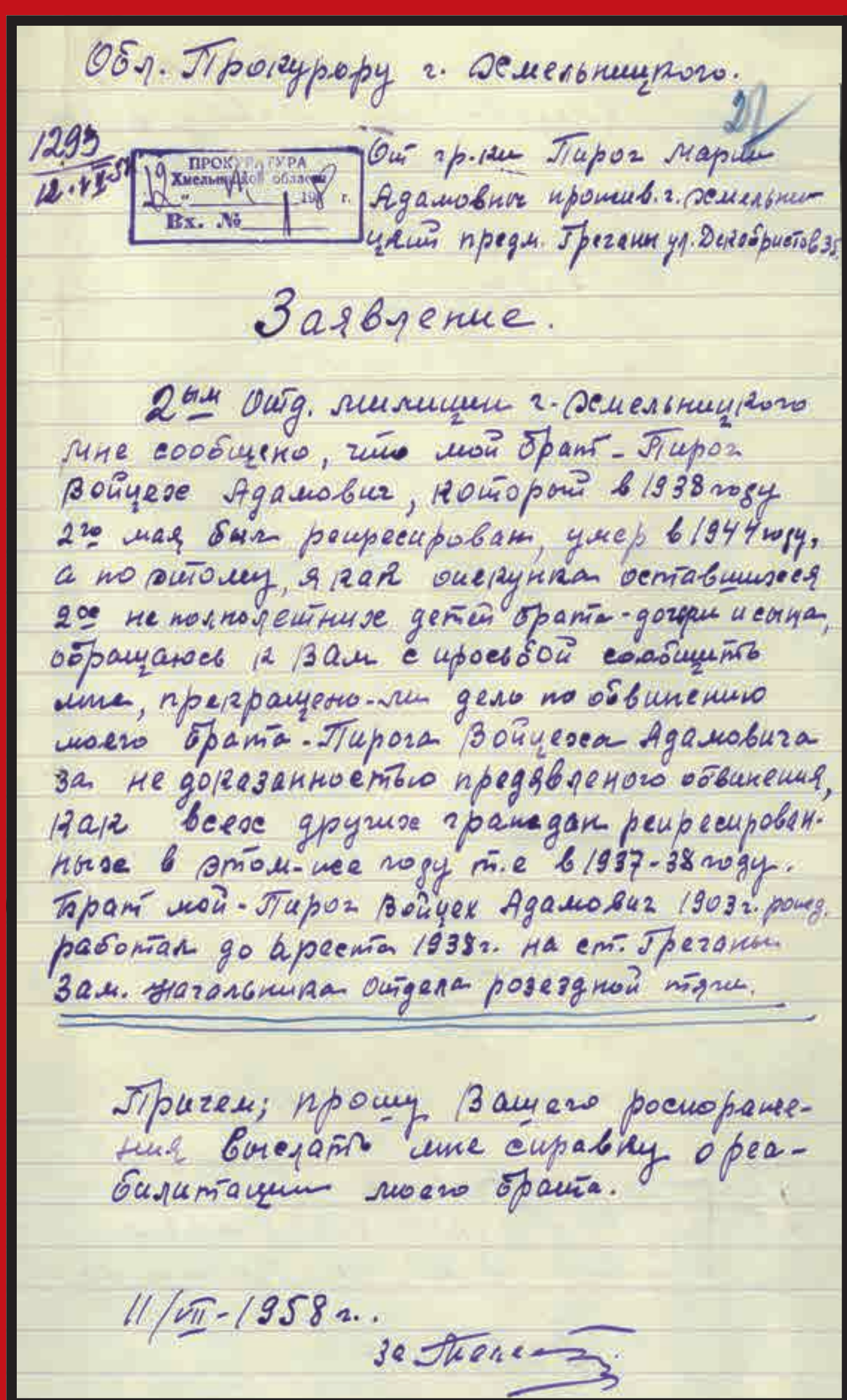
Wojciech Piróg

Na zakończenie przesłuchania, w odrębnym liście do naczelnika NKWD oddziału Greczany, Wojciech Piróg przyznał się do wszystkich zarzucanych mu czynów. W ostatnim zdaniu napisał: *proszę organy śledcze, by miały na względzie moją rodzinę i to, co zrobiłem dobrego, [i] dały mi możliwość zmiany i usprawiedliwienia przed narodem radzieckim swoich czynów i stania się pełnoprawnym obywatelem ZSRS.* W ten sposób chciał ratować najbliższych: żonę Marię, ośmioletnią córkę i czteroletniego syna. Po półrocznym pobycie w areszcie 24 października 1938 r. został oskarżony o to, że był członkiem POW, która w przypadku wojny miała zostać użyta w celu organizacji zbrojnego powstania przeciw władzy radzieckiej i prowadzenia aktów dywersyjnych na kolei. Wyrokiem trójki NKWD obwodu kijowskiego Wojciech Piróg został rozstrzelany 26 października 1938 r., a jego mienie zostało skonfiskowane. Nie wiadomo, jaki los spotkał żonę skazanego. Jego siostra w liście z lipca 1958 r. do Prokuratora Okręgowego miasta Chmielnicki pisze: *jako opiekunka jego małoletnich dzieci – syna i córki – proszę o informację, czy sprawa mojego brata została umorzona z powodu braku dowodów winy.* Prezydium obwodu chmielnickiego uchyliło wyrok na Wojciecha Piróga, ponieważ oskarżenie zostało sformułowane wyłącznie na podstawie zeznań osobistych oskarżonego, które nie znalazły potwierdzenia w toku przesłuchania świadków [przesłuchanych w ramach rewizji sprawy]. Zeznanie oskarżonego nie mogą stanowić dowodu jego działalności, gdyż nie odpowiadały one rzeczywistości. Piróg został pośmiertnie zrehabilitowany 18 kwietnia 1959 r.

Wojciech Piróg, syn Adama, ur. 1913 r. we wsi Greczany, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Wojciech Piróg, son of Adam, born in 1913 in Grechany village, nationality Polish (citizenship USSR). From the SAKO collection

Тригем; прошу Ващего росиоранення выедайть мне справку о реабилитации моего брата.

List siostry Wojciecha Piróga z 11 lipca 1958 r. do Prokuratora Obwodu Chmielnickiego z prośbą o wydanie zaświadczenia, że brat został zrehabilitowany. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Letter from 11 July 1958 written by the sister of Wojciech Piróg to the prosecutor in the Khmelnytskyi oblast, asking for a certificate that her brother had been rehabilitated. From the SAKO collection

In a handwritten letter to the NKVD head of the Greczany unit, Wojciech Piróg admitted to all the deeds of which he had been accused at the close of the interrogation. In the closing sentence he wrote: *I am asking the investigating authorities to take into account my family and what I have done that was good, [and] that they give the opportunity to change and justify my deeds before the Soviet people and to become a full-fledged citizen of the USSR.* In this manner he wished to save his closest family: his wife Maria, eight-year-old daughter and four-year-old son. After six months in prison, on 24 October 1938, he was accused of being a member of POW, which in the case of war was to be utilized to organize an armed uprising against Soviet powers and conduct sabotage acts on the railways. By verdict of the NKVD troika in the Kiev oblast, Wojciech Piróg was shot on October 26, 1938 and his property was confiscated. It is not known what happened to the convicted man's wife. His sister wrote to the Khmelnytsky District Prosecutor in a letter from July 1958: *as guardian of his minor children – son and daughter – please inform me if my brother's case was dismissed due to the lack of evidence of guilt.* The presidium of the Khmelnytsky circuit repealed the judgment against Wojciech Piróg because the accusation was formulated only on the basis of the personal testimony of the accused, which was not confirmed by witnesses [heard in the revision of the case]. Testimony of the accused cannot be proof of his activities, because they did not correspond to reality. Piróg was posthumously rehabilitated on 18 April 1959.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о избрании меры пресечения)

1937 года. Я, уполномоченный Нач. 6-го Отд.

НКВД УССР

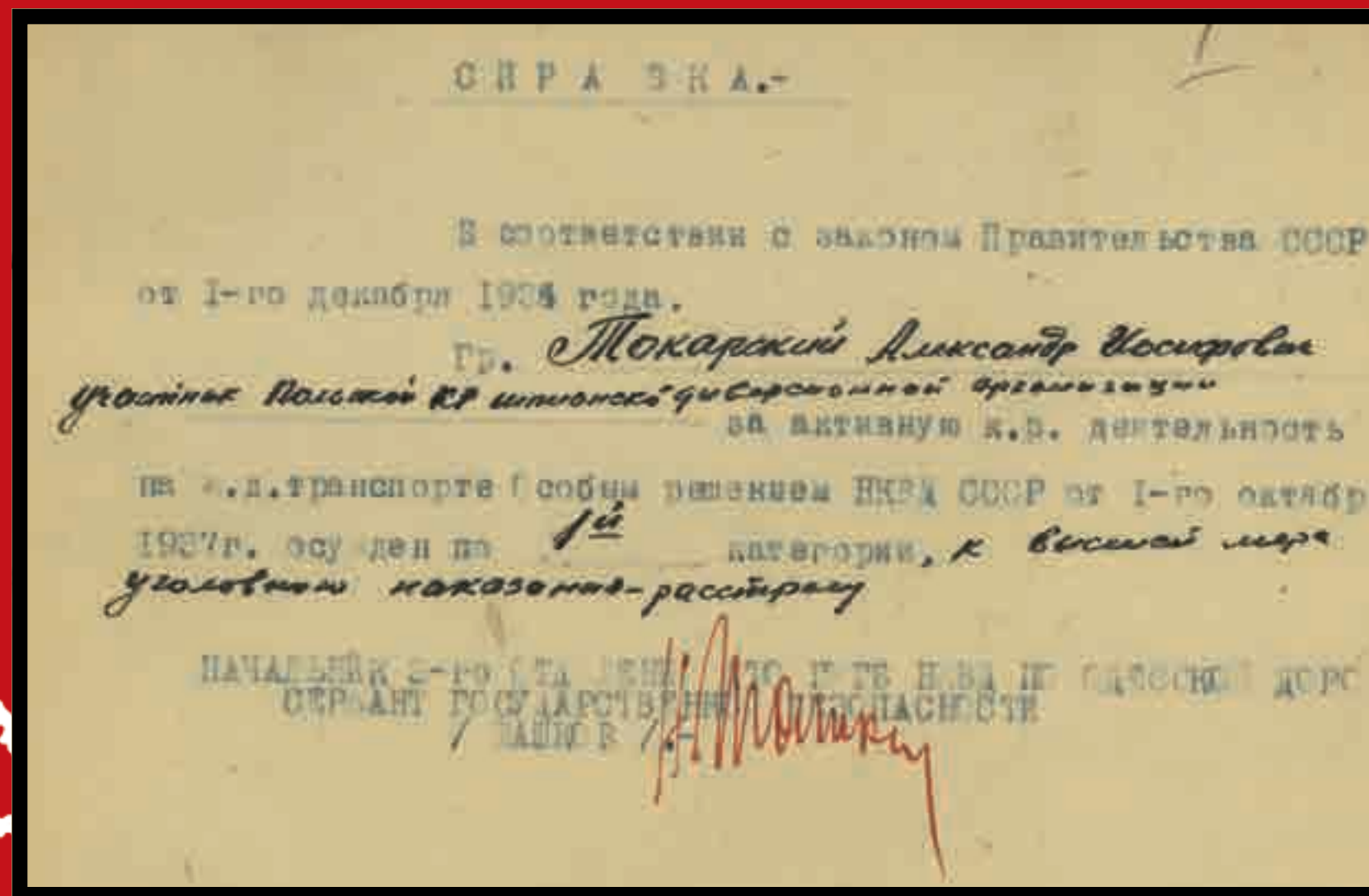
ВОЛЬПОВ

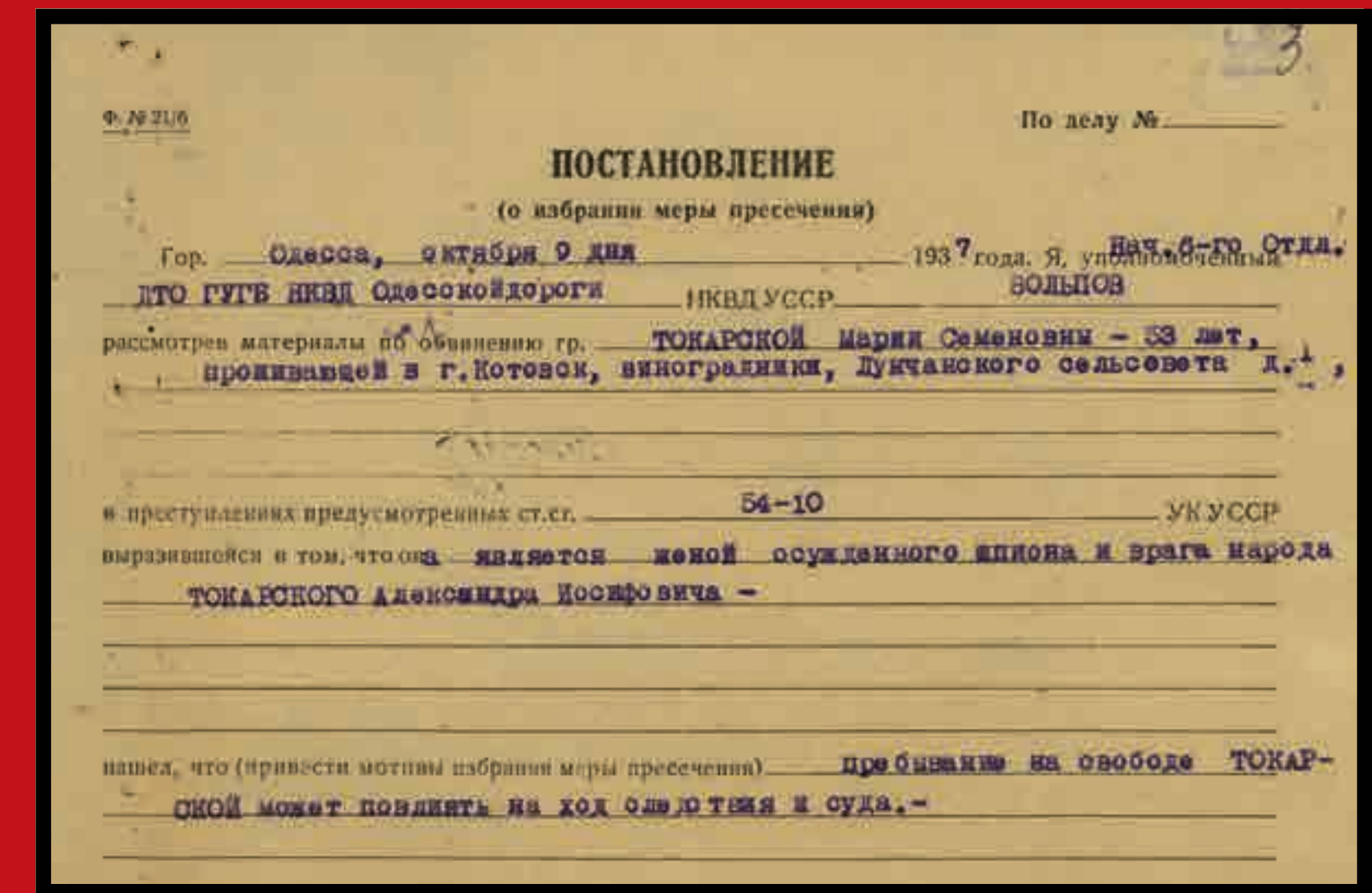
Maria Tokarska

Maria Tokarska została aresztowana w październiku 1937 r. i osadzona w więzieniu w Odessie. W tym samym czasie zatrzymano jej syna. 10 grudnia 1937 r. Tokarską oskarżono o to, że wiedziała o działalności męża Aleksandra w polskiej wojskowej organizacji kontrewolucyjno-szpiegowsko-dywersyjnej, za co został on rozstrzelany w 1937 r. 28 sierpnia 1938 r. Kolegium Specjalne NKWD podjęło decyzję o zesłaniu Tokarskiej jako elementu społecznie niebezpiecznego do Kazachstanu na 5 lat. Zachowały się jej listy z 1939 r. do szefa NKWD Ławrientija Berii. Prosiła w nich o rewizję akt sprawy, ponieważ nie wiedziała, za co została ukarana. Tłumaczyła, że podczas przesłuchania była wystraszona. Śledczy spisał jej odpowiedzi, ale jako ledwo piśmienna nie była w stanie ich przeczytać. Nakazano jej podpisać obie strony protokołu, w tym niezapisaną. Po fakcie prosiła o kolejne przesłuchanie, ale słyszała zawsze, że jeśli zajdzie potrzeba, to ją wezwą. Dalej Maria Tokarska pisała w liście, że klimat, w którym żyje, zniszczył jej zdrowie. Z powodu reumatyzmu, poważnej choroby serca i astmy nie może pracować, a innych środków utrzymania nie ma. Prosiła o pozwolenie na powrót do dzieci lub zmniejszenie liczby lat zsyłki. Oprócz syna miała trzy zamężne córki.

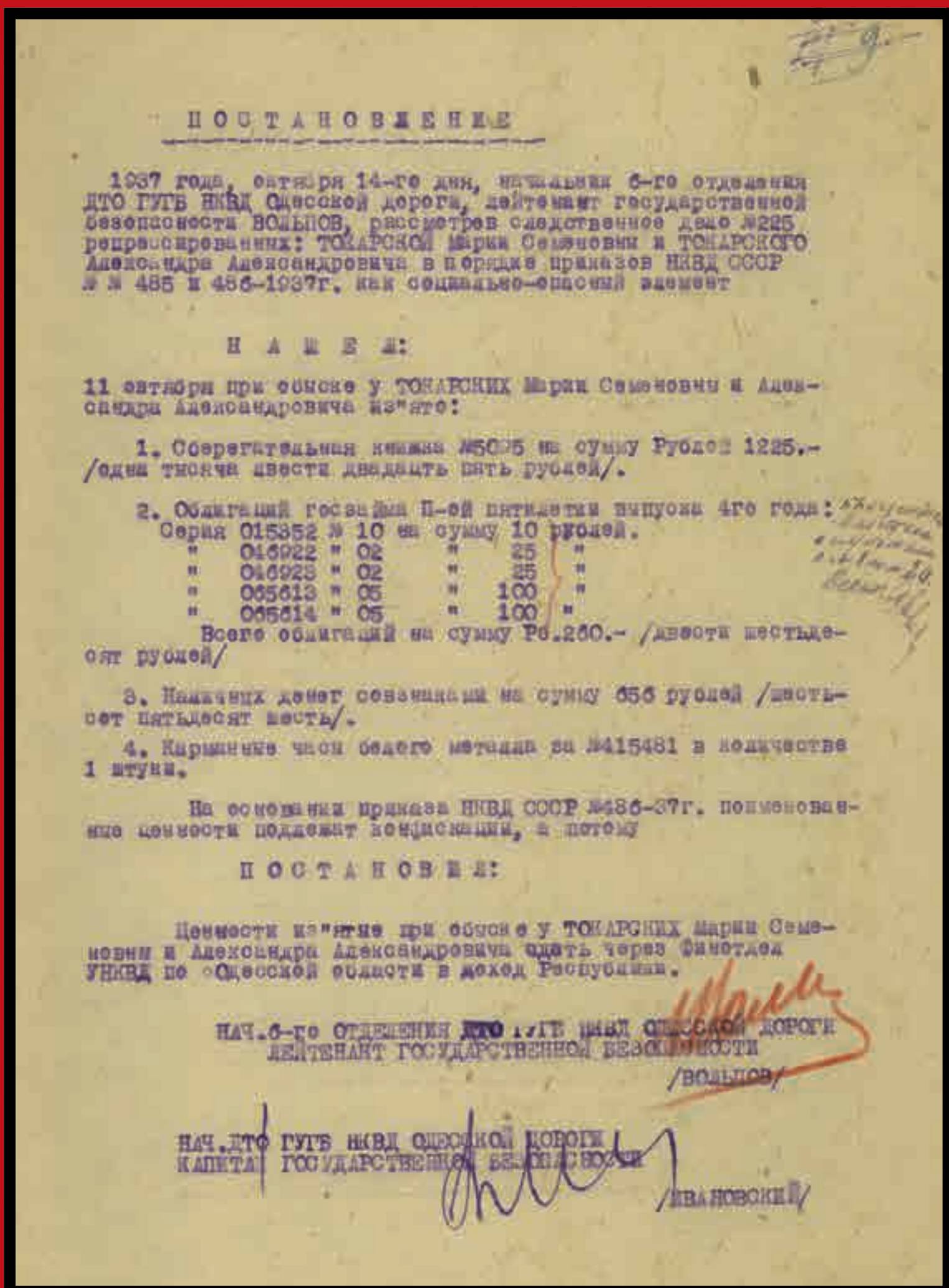
Maria Tokarska, córka Siemiona, ur. 1885 r. w Kotowsku, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie / Maria Tokarska, daughter of Siemion, born 1885 in Kotovsk, nationality Polish (citizenship USSR). From the SAOO collection

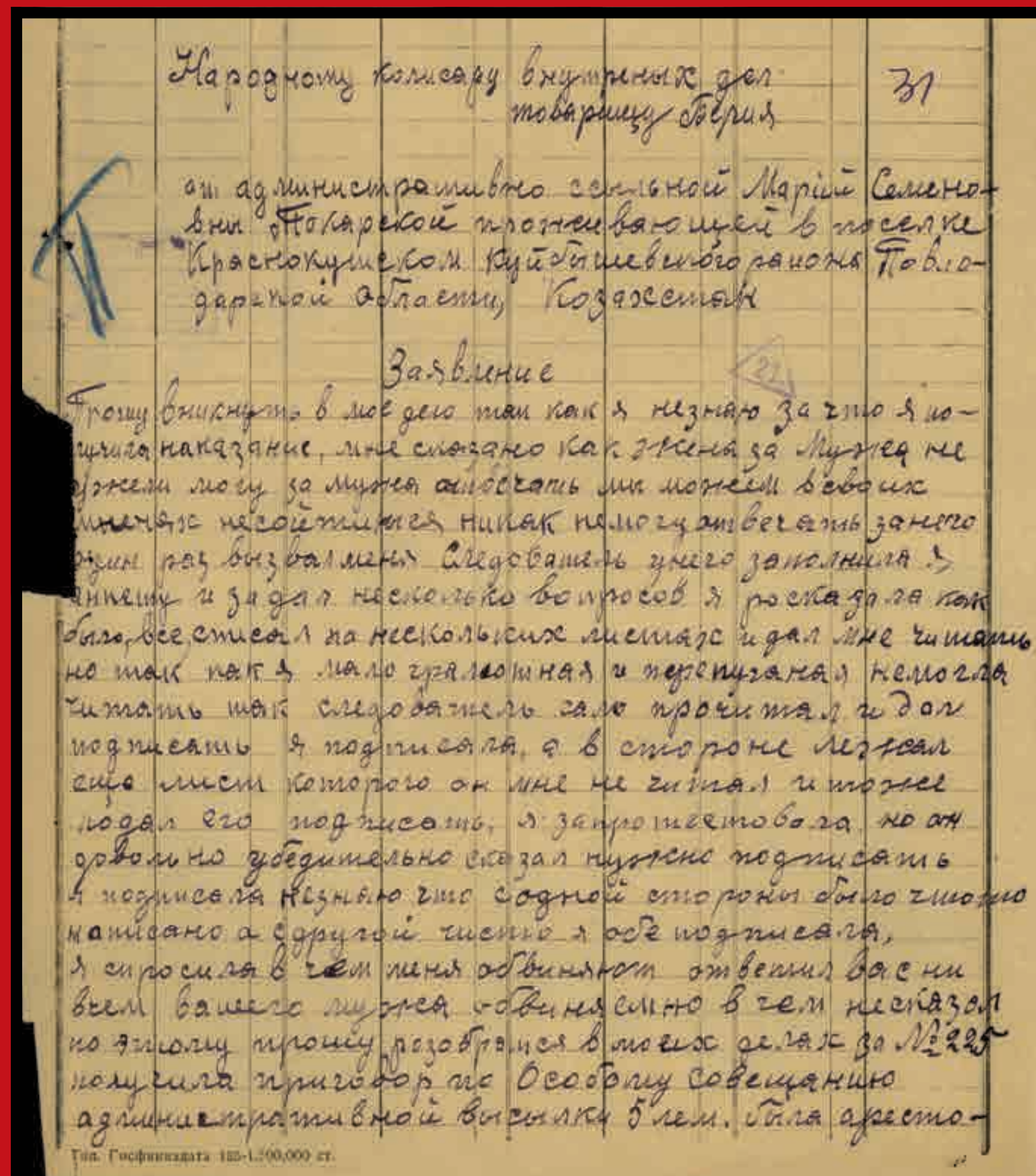
Informacja, że zgodnie z ustawą rządu ZSRS Tokarski Aleksander, syn Józefa, członek polskiej kontrewolucyjnej organizacji dywersyjnej, skazany został na rozstrzelanie. Ze zbiorów PAO w Odessie / Information that in agreement with the law of the USSR, Aleksander Tokarski, son of Józef, and member of the Polish counter-revolutionary sabotage organization, was sentenced to be shot. From the SAOO collection

Postanowienie o zastosowaniu wobec Marii Tokarskiej środka zapobiegawczego w postaci aresztowania. Ze zbiorów PAO w Odessie / The decision to apply preventive measure toward Maria Tokarska in the form of arrest. From the SAOO collection

Postanowienie o konfiskacie znalezionych w domu małżeństwa Tokarskich przedmiotów i pieniędzy oraz przekazaniu ich do wydziału finansowego Zarządu NKWD obwodu odeskiego i zaliczeniu do dochodu republiki. Ze zbiorów PAO w Odessie / The decision to confiscate various property and money found in the Tokarski's home as well as allocate them to the finance department of the NKVD Directorate in the Odessa oblast, crediting them to the republic's income. From the SAOO collection

List od zesłanej do Kazachstanu Marii Tokarskiej do Ławrientija Berii z prośbą o rewizję akt jej sprawy. Ze zbiorów PAO w Odessie / Maria Tokarska's letter with a request to have her case file reviewed sent from Kazakhstan to Lavrentiy Beria. From the SAOO collection

Maria Tokarska was arrested in October 1937 and incarcerated in the prison in Odessa. Her son was detained at the same time. On 10 December 1937, Tokarska was accused of knowing about her husband Aleksander's activities in the counter-revolutionary-spy-sabotage Polish Military Organization, for which he had been executed in 1937. On 28 August 1938 the NKVD Special Collegium made the decision to send Tokarska to Kazakhstan for five years as a socially dangerous element. Her letters from 1939 to NKVD head Lavrentiy Beria survived. In them she requested a review of her case files because she did not know what she was being punished for. She explained that she had been terrified during the interrogation. The investigator had written down her answers, but as someone barely literate, she was unable to read them. She was ordered to sign both pages of the protocol, including the blank one. After the fact, she asked for another interrogation, but she always heard that if it were necessary, they would summon her. Next, Maria Tokarska wrote in a letter that the climate in which she lived was destroying her health. Because of rheumatism, serious heart disease and asthma she could not work, and had no other means of maintenance. She asked for permission to return to her children or the number of years of exile to be reduced. In addition to her son, she had three married daughters.

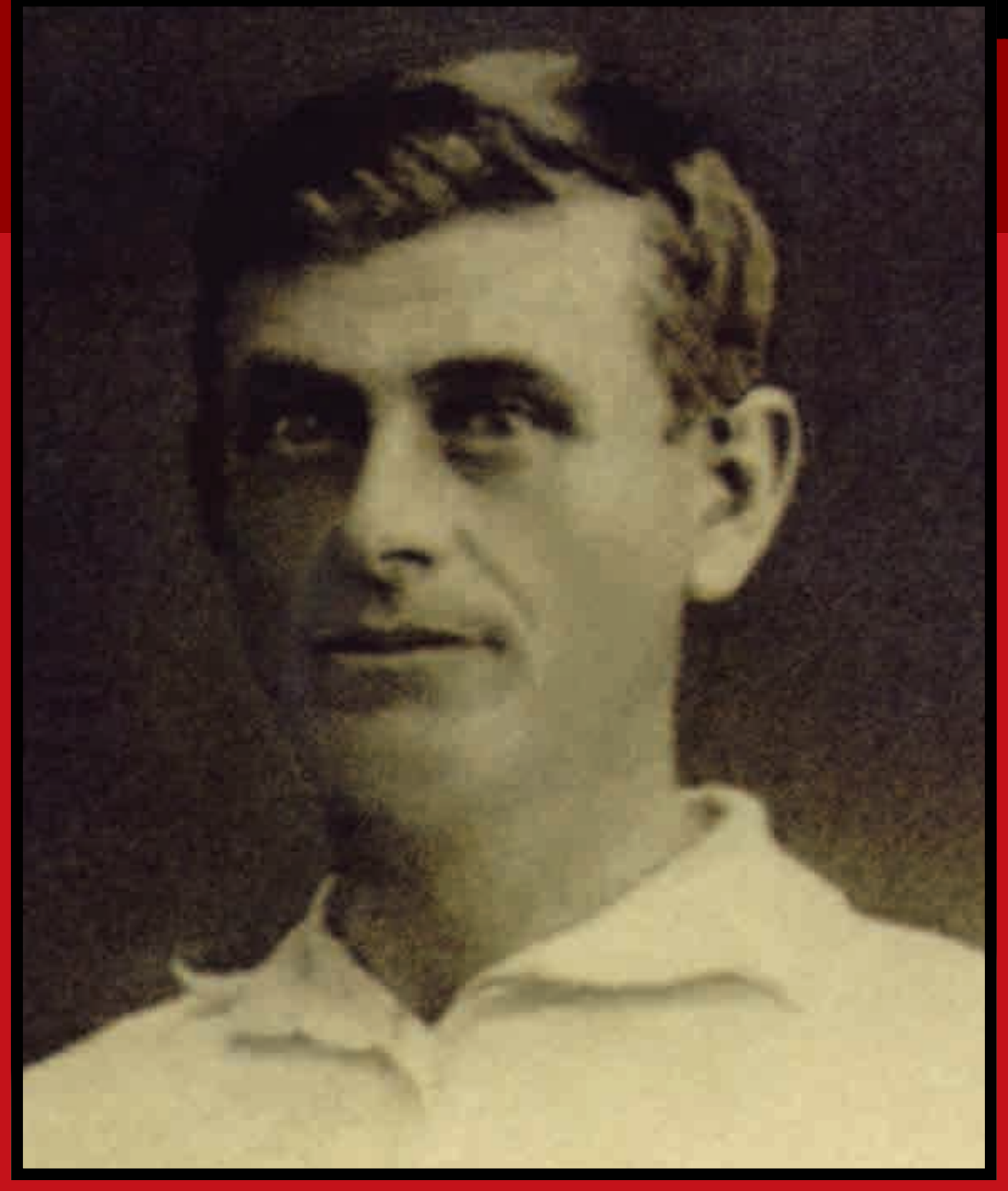
Zobacz więcej / 12 / See more

дств на по отношению к бывшему члену ВКП(б) Петру Фран-
у содержанием под стражей при КПЗ Барского РСМ с последующим
вправлением для дальнейшего содержания в Винницкую тюрьму.
Копию настоящего постановления направить Прокурору
ого района для санкц

НАЧАЛЬНИК
ДШИИ ЛЕИТ

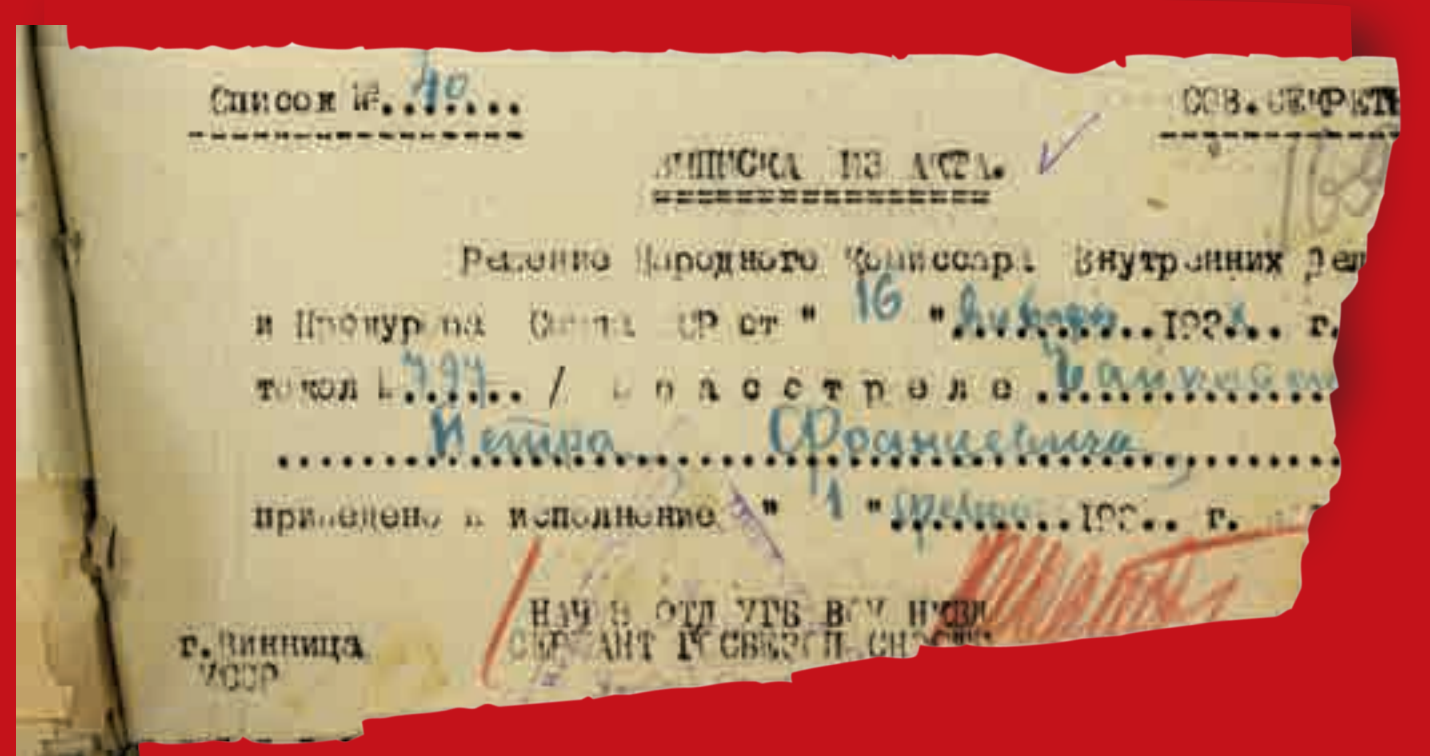
Piotr Czajkowski

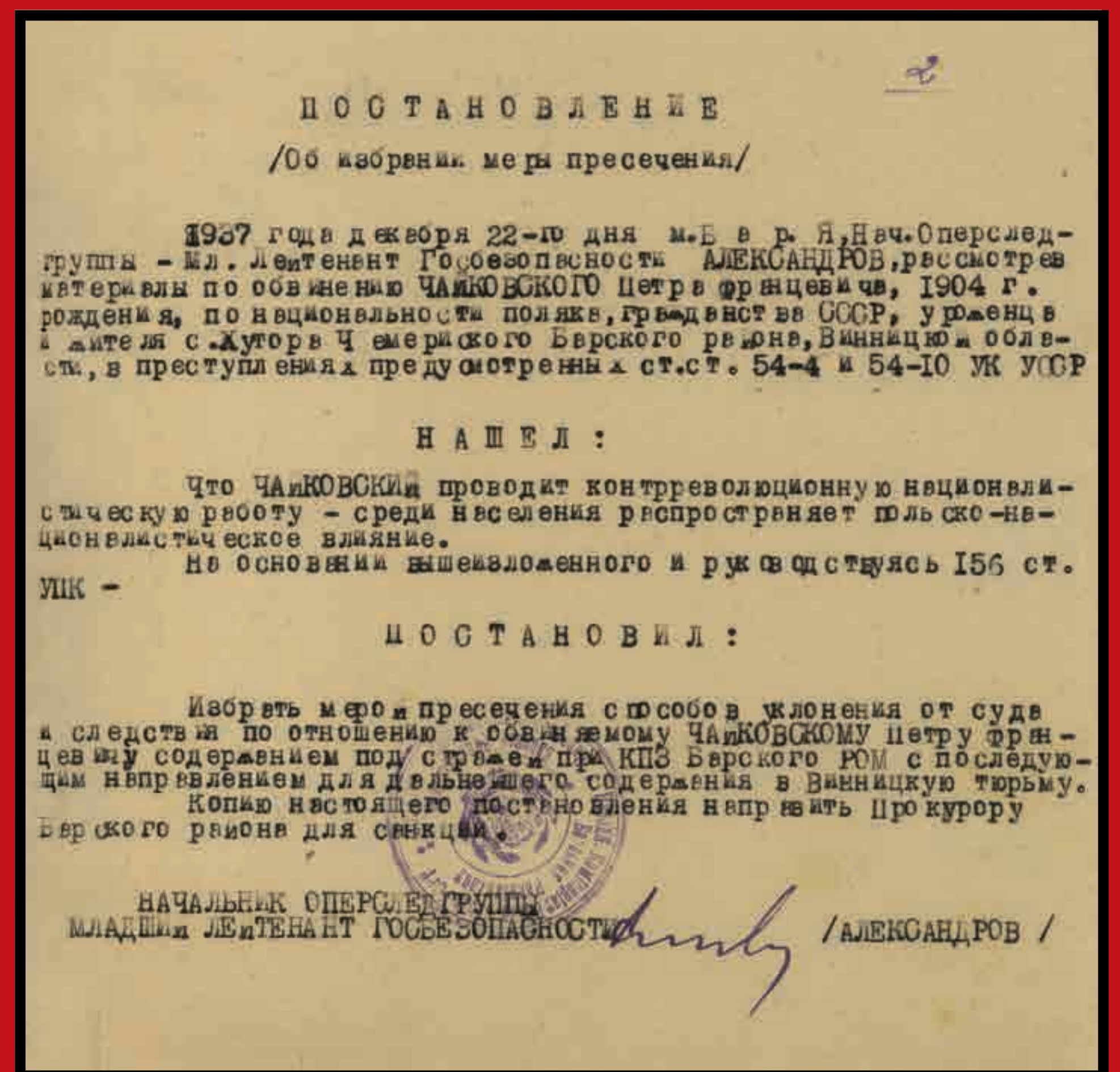
Piotr Czajkowski, syn Franciszka, ur. 1904 r., narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Winnicy / Piotr Czajkowski, son of Franciszek, born 1904, nationality Polish (citizenship USSR). From the SAVO collection

Piotr Czajkowski, księgowy borszczewskiego wiejskiego towarzystwa spożywców, był przetrzymywany przez NKWD w winnickim więzieniu, a następnie 1 lutego 1938 r. został rozstrzelany. Oskarżono go o prowadzenie działalności kontrewolucyjnej i nacjonalistycznej wśród ludności oraz propagowanie polsko-nacjonalistycznych poglądów. Z przesłuchania świadków wynikało, że Czajkowski często przyjmował u siebie w domu polską młodzież i zmuszał ich do uczestnictwa w zebraniach organizacji „Różaniec”. Pozostawił żonę i synów w wieku trzech i dziewięciu lat. W liście z kwietnia 1961 r. do Przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów USRS Janina Czajkowska napisała: *Mój mąż [...] został zabrany przez organy NKWD w 1937 r. i do chwili obecnej nic mi o nim nie wiadomo. [...] proszę poinformować mnie, gdzie on obecnie przebywa. Jeśli już nie żyje, to proszę wysłać mi świadectwo zgonu i poinformować o jego rehabilitacji. Proszę nie odrzucać mojej prośby.* Decyzją Kolegium Sądowego ds. Karnych Sądu Najwyższego USRS z 18 listopada 1961 r. Piotr Czajkowski został zrehabilitowany.

Wypis z akt. Postanowienie NKWD z 16 stycznia 1938 r. o rozstrzelaniu Piotra Czajkowskiego w dniu 1 lutego 1938 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy / An excerpt from the NKVD decision of 16 January 1938 to shoot Piotr Czajkowski. It was executed on 1 February 1938. From the SAVO collection

Piotr Czajkowski, an accountant in a rural food cooperative in Borshchiv, was detained by the NKVD in a prison in Vinnytsia, and then was shot to death on 1 February 1938. He was accused of leading counterrevolutionary and nationalist activities among the population as well as promoting Polish-nationalist views. From witness interviews, it appeared that Czajkowski often hosted Polish youth in his home and forced them to participate in meetings of the 'Rosary' organization. He left his wife and two sons aged three and nine. In a letter dated April 1961 to the KGB chairman of the USSR Council of Ministers, Janina Czajkowska wrote: *My husband [...] was taken by the NKVD authorities in 1937 and to this time nothing is known about him. [...] please let me know where he is at present. If he is no longer alive, please send me a death certificate and information regarding his rehabilitation. Please, do not reject my request.* By the decision of the Court Collegium of the Criminal Board of the Supreme Court of the Ukrainian SSR of November 18, 1961, Piotr Czajkowski was rehabilitated.

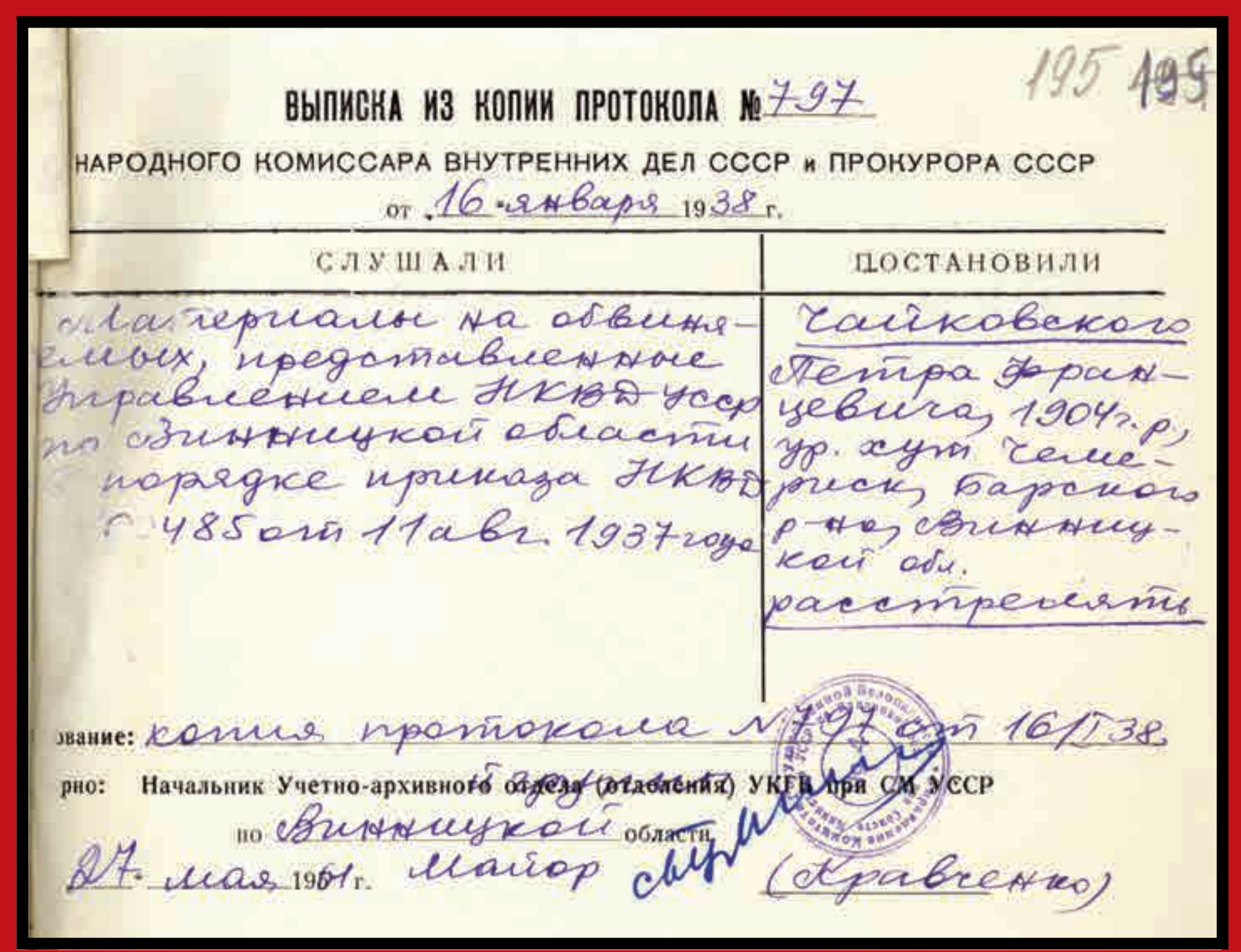

Postanowienie z 22 grudnia 1937 r. o aresztowaniu Piotra Czajkowskiego. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Decision from 22 December 1937 to arrest of Piotr Czajkowski. From the SAVO collection

List Janiny Czajkowskiej do Przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów USRS z 20 kwietnia 1961 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Janina Czajkowska's letter of 20 April 1961 to the KGB head of the USSR Council of Ministers. From the SAVO collection

Председателю КГБ при СМ. УССР. 198
от гр. Чайковской Янины Карловны
села Хутор-Землериский Барского р-на
Винницкой области.

Заявление.
Мой муж Чайковский Петр Францевич родился 1903г.
был заван органами НКВД в 1937 году и по
настоящее время мне ничего о нем неизвестно.
Обращаюсь к Вам, прошу сообщить мне где он
сейчас находится; если его нет в живых, то
прошу выслать мне свидетельство о смерти, и сообщить
о реабилитации.
Прошу не отказать в просьбе.
за гр. Чайковская - |. Чайковская |.
20 апреля 1961 года.

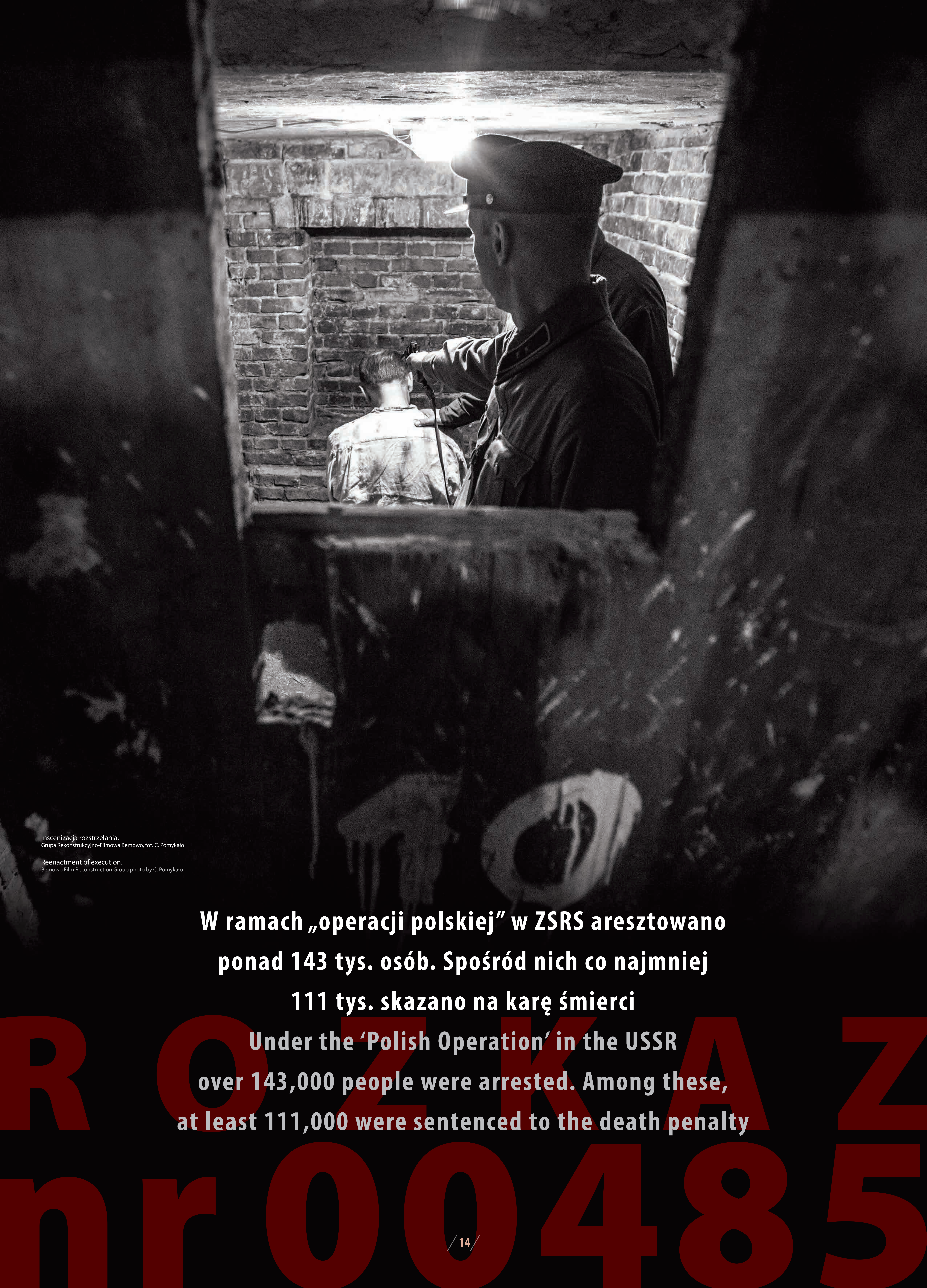
Wypis z kopii protokołu. Materiał oskarżenia przedstawiony przez NKWD obwodu winnickiego został rozpatrzony w trybie rozkazu NKWD nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r. Postanowiono: Czajkowskiego Piotra Franczewicza [...] rozstrzelać. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Transcript from personal file. The indictment material presented by the NKVD in the Vinnytsia oblast, examined under NKVD order No. 00485 of 11 August 1937. Verdict: Czajkowski Piotr Franczewicz [...] to be shot. From the SAVO collection

Zobacz więcej / 13 / See more

NO RECORD 485

Inscenizacja rozstrzelania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo, fot. C. Pomykało

Reenactment of execution.
Bemowo Film Reconstruction Group photo by C. Pomykało

**W ramach „operacji polskiej” w ZSRS aresztowano
ponad 143 tys. osób. Spośród nich co najmniej
111 tys. skazano na karę śmierci**

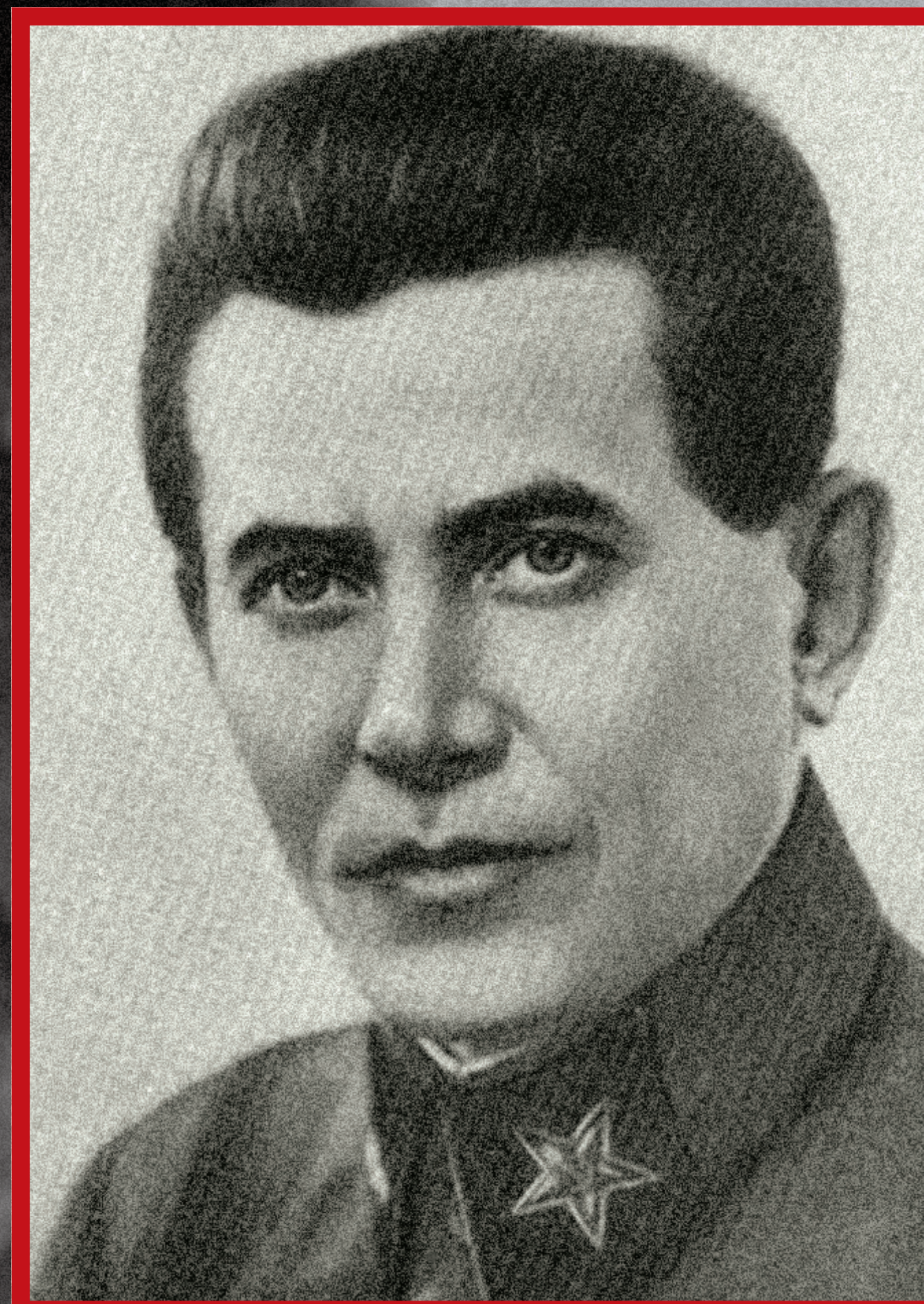
**Under the ‘Polish Operation’ in the USSR
over 143,000 people were arrested. Among these,
at least 111,000 were sentenced to the death penalty**

Józef Stalin – dyktator Związku Sowieckiego w latach 1924–1953. Za jego rządów represje w ZSRS doprowadziły do śmierci kilkudziesięciu milionów osób. Tylko w latach 1937–1938 podczas Wielkiego Teroru zamordowano ok. 750 000 ludzi, w tym co najmniej 111 091 w czasie „operacji polskiej”. Fot. domena publiczna

Joseph Stalin – Dictator of the Soviet Union from 1924–1953, under his rule, repression in the USSR led to the deaths of tens of millions of people. During the Great Terror, in the years 1937–1938 alone, about 750,000 people were murdered, including at least 111,091 in the ‘Polish Operation’. Fot. Публічне надбання

Nikolaj Jeżow – zwany „krwawym karłem”, był pomysłodawcą i realizatorem polityki masowego terroru w ZSRS w latach 1937–1938. Jako ludowy komisarz spraw wewnętrznych ZSRS zainicjował operację narodowościową skierowaną przeciwko Polakom. Oprawca podzielił los swoich ofiar. W kwietniu 1939 r. został aresztowany. Oskarżono go o spisek przeciwko władzom sowieckim. Skazany przez Kolegium Wojskowe Sądu Najwyższego ZSRS na karę śmierci. Wyrok wykonano prawdopodobnie 4 lutego 1940 r. Fot. domena publiczna

Nikolai Yezhov – Called the ‘bloody dwarf’, he was the originator and implementer of the mass terror policy in the USSR in 1937–1938. As People’s Commissar of Internal Affairs in the USSR, he initiated a nationalist operation directed against the Poles. The torturer shared the fate of his victims. In April 1939 he was arrested and accused of plotting against the Soviet authorities. He was sentenced to death by the Military Collegium of the Supreme Court of the USSR. The sentence was probably carried out on February 4, 1940. Photo: public domain

Architekci zbrodni The Architects of Crime

Izrail Leplevsky – w latach 1934–1938 szef NKWD Białoruskiej SRS, a następnie Ukraińskiej SRS, gdzie odpowiadał za przeprowadzenie „operacji polskiej”. Mimo to w kwietniu 1938 r. został aresztowany jako uczestnik faszystowskiego spisku w NKWD, skazany na śmierć i rozstrzelany. Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Izrail Leplevsky – The head of the NKVD of the Belarusian SSR from 1934–1938 and then of the Ukrainian SSR, where he was responsible for leading the ‘Polish Operation’. In spite of that, in April 1938 he was arrested as a participant of a fascist conspiracy in the NKVD, sentenced to death and shot. Photo: from the collection of Y. Shapoval

Aleksandr Uspenski – szef NKWD Ukraińskiej SRS, od stycznia do listopada 1938 r. był odpowiedzialny za masowy terror na sowieckiej Ukrainie, w tym za „operację polską”. W listopadzie 1938 r. został wezwany do Moskwy z powodu otrzymania awansu. Znając los swoich poprzedników, postanowił upozorować samobójstwo i uciec. Aresztowany i, po wyroku Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRS, rozstrzelany w styczniu 1940 r. Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Aleksandr Uspenski – Head of the NKVD of the Ukrainian SSR from January to November of 1938, he was responsible for mass terror in Soviet Ukraine, including the ‘Polish Operation’. In November 1938 he was summoned to Moscow to receive a promotion. Knowing the fate of his predecessors, he decided to simulate suicide and escape. He was arrested and after sentencing by the Military Collegium of the Supreme Court of the USSR, was shot in January 1940. Photo from the collection of Y. Shapoval

Andriej Wyszynski – w ZSRS był inicjatorem stosowania tortur w śledztwie. Laureat Nagrody Stalinowskiej za teorię, że przyznanie się oskarżonego może stanowić decydujący dowód winy. Od lipca 1935 r. jako prokurator generalny ZSRS oskarżał w największych procesach politycznych. Wraz z Jeżowem zatwierdzał wyroki śmierci w okresie Wielkiego Teroru, w tym podczas „operacji polskiej”. W latach 1949–1953 był ministrem spraw zagranicznych, a następnie do śmierci w 1954 r. stałym przedstawicielem ZSRS przy ONZ. Fot. domena publiczna

Andriej Vyshinsky – In the USSR he was the initiator of the use of torture during investigations. He was the winner of the Stalinist Prize for the theory that confession of an accused person may be decisive evidence of his or her guilt. From July 1935, as prosecutor general of the USSR, he headed the proceedings in the largest political trials. Together with Yezhov, he approved death sentences during the Great Terror, including those of the ‘Polish Operation’. In the years 1949–1953 he was the minister of foreign affairs, and then became a permanent representative of the USSR at the UN until his death in 1954. Photo: public domain

Fot. domena publiczna / Photo: public domain

zobacz więcej / 15 / see more

NO ORD ER
NO 00485

Kijów-Bykownia. Narodowy Rezerwat Historyczno-Memorialny „Groby Bykowniańskie”. Pomnik represjonowanego. Fot. P. Zycieński / Kiev-Bykivnia, National Historical-Memorial Reserve, Bykivnia Graves. Monument to the repressed. Photo by P. Zycieński

Bar, Cmentarz Polski. Pomnik upamiętniający ofiary represji stalinowskich. Fot. S. Kazimierzuk / Polish cemetery in Bar. Monument commemorating the victims of Stalinist repressions. Photo by S. Kazimierzuk

Winnica, Park Kultury i Rozrywki im. Gorkiego. Budynek kaplicy z polskiego cmentarza zniszczonego w 1936 r. przez Sowieców. Tablice poświęcone ofiarom „operacji polskiej” NKWD w językach polskim i ukraińskim. Fot. M. Zuławnik / Gorky Culture and Entertainment Park, Vinnytsia. The chapel building from the Polish cemetery destroyed in 1936 by the Soviets. Plaques dedicated to the victims of the NKVD ‘Polish Operation’ written in Polish and Ukrainian. Photo by M. Zuławnik

Chmielnicki (d. Ploskirów), Skwer Skorboty. Pomnik wzniesiony w miejscu, gdzie funkcjonariusze NKWD wykonywali wyroki śmierci w okresie Wielkiego Terroru. Fot. M. Zuławnik / Skorboty Square, Khmelnytsky (formerly Proskurov). Monument erected on the site where NKVD officers carried out death sentences during the Great Terror. Photo by M. Zuławnik

Miejsca pamięci na Ukrainie

Places of Remembrance in Ukraine

Od chwili ukazania się w 1993 r. w kwartalniku „Karta” artykułu „Polska operacja NKWD” Nikity Pietrowa ze stowarzyszenia „Memorial” z każdym rokiem rośnie świadomość o tej tragedii. Powstają publikacje, programy telewizyjne, audycje radiowe, artykuły prasowe i internetowe strony tematyczne. Budujący jest fakt, że to właśnie dzięki rosyjskim historykom zainicjowana została akcja upamiętniania ofiar „operacji polskiej” NKWD. Rangę tych tragicznych wydarzeń podkreślił Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, przyjmując dwukrotnie uchwałę odwołującą się do pamięci o dokonanych ludobójstwie. Część miejsc pamięci znajduje się na terenach byłego ZSRS, m.in. w Kuropatach, Moskwie, Petersburgu, Tomsku, Irkucku i w Republice Karelii. Powstają tablice, pomniki i mogiły upamiętniające los represjonowanych. Także na ziemi ukraińskiej istnieje wiele takich miejsc, m.in. w Dołbyszu, Winnicy, Żytomierzu, Kijowie-Bykowni, Chmielnickim i Kamieńcu Podolskim.

From the moment the article ‘The NKVD Polish Operation’ written by Nikita Pietrov from the ‘Memorial’ association appeared in the quarterly *Karta* in 1993, awareness of this tragedy has grown more widespread every year. Publications, television programs, radio interviews, press articles and web pages on the topic have proliferated. It is an encouraging fact that commemoration of the victims of the NKVD ‘Polish Operation’ was initiated thanks to Russian historians. The magnitude of these tragic events was highlighted by the Sejm [Parliament] of the Republic of Poland, through the adoption of two separate resolutions [2009/2012] that pay tribute to the memory of victims of genocide in the USSR, [the second specifically regarding victims of the ‘Polish Operation’]. Some of the memorial sites are located in the former USSR, including Kuropaty, Moscow, Petersburg, Tomsk, Irkutsk and the Republic of Karelia. Plaques, monuments and symbolic graves are being created to commemorate the fate of the repressed. There are many such places on Ukrainian soil as well, including Dovbysh, Vinnytsia, Zhytomyr, Kiev-Bykivnia, Khmelnytsky and Kamianets-Podilskiyi.

Dołbysz (d. Marchlewsk), plac przed Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej. Tablice upamiętniające ofiary prześladowań i terroru w latach 1935–1938. Fot. S. Kazimierzuk / Dovbysh (formerly Marchlewsk), square in front of the Sanctuary of the Mother of God of Fatima. Plaques commemorating victims of persecution and terror from 1935–1938. Photo by S. Kazimierzuk

